

ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ποιος δρόμος;

Ύστερη μνημονιακή
και μεταμνημονιακή Ελλάδα.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ
ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Ποιος δρόμος; Ύστερη μνημονιακή και μεταμνημονιακή Ελλάδα.

Η Ημερίδα έγινε τη Δευτέρα, 21 Οκτωβρίου 2013 στο Αμφιθέατρο του 9.84, στο Γκάζι στο πλαίσιο των προγραμματισμένων δημόσιων εκδηλώσεων προς το 2ο Συνέδριο (12-15 Δεκεμβρίου 2013) της ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ.

Ομιλητές ήταν οι:

Δημήτρης Χατζησωκράτης

Υπεύθυνος για την Οικονομική και Κοινωνική Πολιτική της Δημοκρατικής Αριστεράς

Κώστας Π. Αναγνωστόπουλος

Καθηγητής Πολυτεχνείου Ξάνθης

Σωτήρης Βαλντέν

Επιστημονικός Συνεργάτης Ελεύθερου Πανεπιστημίου Βρυξελλών

Ηλίας Κικίλιας

Κύριος ερευνητής ΕΚΚΕ

Γιάννης Τσαμουργκέλης

Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Νίκος Χριστοδουλάκης

Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Τη συζήτηση συντόνισε η **Ειρήνη Χρυσολωρά**, δημοσιογράφος

Ομιλία του Δημήτρη Χατζησωκράτη Μέλος της Ε.Ε. και υπεύθυνος για την Οικονομική και Κοινωνική Πολιτική της ΔΗΜΑΡ

1. Το πρώτο ζήτημα, που θα ήθελα ευθύς εξαρχής να θέσω, είναι και το θέμα της αποψινής μας συζήτησης. Ύστερη μνημονιακή και μεταμνημονιακή Ελλάδα. Είναι όντως ύστερη μνημονιακή η φάση που διανύουμε;

Τυπικά θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ΝΑΙ.

Η δανειακή χρηματοδότηση τελειώνει τον Αύγουστο του 2014. Μαζί με ότι θέλει συμβεί εντός αυτής της περιόδου, δηλαδή με ότι συμφωνηθεί μεταξύ Ελλάδας και δανειστών – εταίρων, που θα αφορά το δημοσιονομικό κενό του 2014, το χρηματοδοτικό κενό ως το 2016 και ότι περιληφθεί σχετικά στο νέο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2014-2017 τίποτε άλλο, θεωρητικά, δεν θα υπήρχε, που να υποχρεώνει τη χώρα μας να προχωρήσει σε ένα νέο Μνημόνιο. Εκτός... από ένα νέο δανεισμό! Προφανώς αυτή τη φορά εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τύχη αγαθή η συζήτησή μας αυτή δεν θα μπορούσε να είναι πιο επίκαιρη, όσο ακριβώς σε αυτή τη συγκυρία.

Προφανώς η μεταμνημονιακή Ελλάδα χτίζεται μέσα από το Μνημόνιο. Δηλαδή, μέσα από τις πολιτικές που ακολουθούνται και οι οποίες δεν είναι ουδέτερες πολιτικά, ιδεολογικά και κυρίως κοινωνικά. Αλλά και από τις επιλογές και διαπραγματεύσεις που θα γίνουν αυτή την περίοδο.

Παραδόξως(;) και η Κυβέρνηση (ΝΔ – ΠΑΣΟΚ) αλλά και η μείζων αντιπολίτευση (ΣΥΡΙΖΑ) μοιράζονται ένα κοινό στοιχείο στην ανάλυσή τους: το επιχείρημα, την πεποίθηση ότι οι ακολουθούμενες πολιτικές είναι οι μόνες εφικτές, δηλαδή ότι δεν επιδέχονται αλλαγές.

Η ΔΗΜΑΡ απέρριψε αυτή την ίδια, από διαφορετικές αφετηρίες, προσέγγιση. Διαφωνούσε με τα Μνημόνια αλλά θεωρούσε ταυτοχρόνως ότι μπορούσε στο εσωτερικό τους να γίνουν δικαιότερες επιλογές ως προς την κατανομή του κοινωνικού κόστους, αλλά και αποτελεσματικότερες ως προς την οικοδόμηση του ελληνικού κράτους.

Αναφέρομαι ενδεικτικά σε τρία κορυφαία ζητήματα, που ταλάνισαν και θα ταλανίζουν την ελληνική οικονομία, την κοινωνία και το πολιτικό σύστημα, όπου η ΔΗΜΑΡ επέμενε να ακολουθηθεί διαφορετική πορεία, εις μάτην .

Το πρώτο, η ενσωμάτωση του πακέτου μέτρων για την περαιτέρω αποδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων που αφορούσαν στον ιδιωτικό τομέα, την τελευταία μάλιστα στιγμή, στη συμφωνία του περασμένου Νοεμβρίου.

Το δεύτερο, η επιμονή σε ένα φορολογικό νόμο (4110/2013), υποχρεωτικά πρόχειρο κάτω από τη δαμόκλεια σπάθη της δόσης και η παραπομπή στην “μεγάλη φορολογική μεταρρύθμιση” αρχές Μαΐου, που τελικά ήλθε να ψηφιστεί τον περασμένο Ιούλιο υπό τη μορφή του Νέου Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος. Εδώ η πάγια θέση όλων των προοδευτικών δυνάμεων για ενιαία και προοδευτική φορολογική κλίμακα για το σύνολο των εισοδημάτων των φυσικών προσώπων, μαζί με μια σειρά άλλες διεκδικήσεις χρόνων για τουλάχιστον εξορθολογισμό του συστήματος έδωσαν τη θέση τους στο πιο συντηρητικό φορολογικό σύστημα, από την μεταπολίτευση, από το 1955 έλεγε τις μέρες της ψήφισης ο φίλος μας ο Β. Ράπανος και δεν είχε άδικο.

Το τρίτο, η βίαιη παρέμβαση στον χώρο της δημόσιας διοίκησης και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, από τη μια για την μείωση του αριθμού των υπηρετούντων στο τέλος του 2015 κατά 150000 σε σχέση με αυτούς του 2009(παρά την διαβεβαίωση του Α. Μανιτάκη, με στοιχεία αδιάσειστα, ότι ο αριθμός θα ξεπερνούσαν κατά 33.000!) και από την άλλη για τις συνοδευτικές περιβόητες 15000 απομακρύνσεις μέχρι τέλους του 2014, που σήμερα απαιτούνται να είναι αποκλειστικά απολύσεις.

ΝΔ και ΠΑΣΟΚ δεν στήριξαν τις προτάσεις που καταθέσαμε. Αυτές θα μπορούσαν να περάσουν στη διαπραγμάτευση με την ΤΡΟΙΚΑ (δεν έχω χρόνο εδώ να το αναλύσω πως). Απλά δεν το έκαναν γιατί η ΝΔ είναι δεξιά και συντηρητική και οι επιλογές αυτές “ακουμπούσαν” πλήρως στην πολιτική της, ενώ και το ΠΑΣΟΚ απλά αναζητούσε δικαιολογίες για να ακολουθήσει τελικώς την ίδια πολιτική.

2. Σήμερα, λοιπόν, βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα κατάσταση υπό την έννοια ότι:

- > κλείνει, ή είναι στην άμεση συζήτηση για το πώς θα κλείσει ένας κύκλος εξωγενούς «στήριξης» της οικονομίας με τα Μνημόνια
- > τίθενται πλέον ως μείζονα ζητήματα μαζί με την αντιμετώπιση χρέους και αυτό της ανάπτυξης της οικονομίας και του σχεδιασμού ενός νέου παραγωγικού προτύπου.

Για μια τέτοια μεγάλη υπόθεση –τομή, μια και η φάση αυτή εξακολουθεί να είναι κρίσιμη, απαιτείται συνολικό σχέδιο. Με δράσεις και συγκεκριμένους στόχους.

3. Η μέχρι τώρα τακτική της κυβέρνησης να υποχωρεί ακόμη και σε ανορθολογικές απαιτήσεις της τρόικας και να υλοποιεί τις δράσεις του προγράμματος προσαρμογής, χωρίς καμιά αξιολόγηση των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων, έχει αποδειχθεί λανθασμένη. Ακόμη περισσότερο γιατί με την στάση αυτή η τρόικα δεν βρίσκει αντιστάσεις στην εφαρμογή της ίδιας λαθεμένης πολιτικής άδικης λιτότητας, που δεν μπορεί να οδηγήσει στην έξοδο από την κρίση.

Τώρα βεβαίως γινόμαστε μάρτυρες... ηρωικών δηλώσεων, που παύσαν, και ανενδότητων. Τώρα πληθαίνουν οι υπουργοί, που ανακαλύπτουν ότι οι διαπραγματεύσεις με την τρόικα πρέπει να γίνονται μόνο σε υπηρεσιακό επίπεδο, ενώ λοιδορούσαν μέχρι τώρα τη σταθερή θέση της ΔΗΜΑΡ, που επέμενε ότι: τα επίπεδα διαπραγμάτευσης πρέπει να διαφυλάττονται με ιδιαίτερη φροντίδα, τουλάχιστον για τον αυτοσεβασμό της ελληνικής κυβέρνησης, των εκπροσώπων της και όχι μόνο! Ας είναι.

Για την ΔΗΜΑΡ αποτελεί βασική θέση ότι η δικομματική κυβέρνηση πρέπει, απλά και πρώτα απ’ όλα να ξεκαθαρίσει τι ακριβώς επιδιώκει. Τέσσερις μήνες έχουν ήδη περάσει και η περίφημη νέα Προγραμματική Συμφωνία ΝΔ και ΠΑΣΟΚ για τη διακυβέρνηση δεν έχει δει ακόμη το φως της δημοσιότητας. Να υπενθυμίσω ότι για το κείμενο της Προγραμματικής Σύγκλισης για την κυβέρνηση Εθνικής Ευθύνης χρειάστηκαν 4 ημέρες. Και επειδή πολλοί ισχυρίζονται ότι τίποτε από αυτά που προέβλεπε δεν έγινε, σπεύδω να τους πω ότι η πολιτική διαπραγμάτευση και τα επιτεύγματα της συμφωνίας του Νοεμβρίου στη Σύνοδο Κορυφής και η διάσωση της χώρας από την πτώχευση και τη χρεοκοπία πολλά οφείλουν σ’ αυτήν. Αλλά δεν είναι αυτό το θέμα μας...

Η κυβέρνηση οφείλει να καταστήσει απολύτως σαφές ότι η χώρα δεν πρόκειται να δεχθεί τη λήψη νέων επιβαρυντικών μέτρων. Ο κίνδυνος για νέα μέτρα με την επωνυμία των “διαρθρωτικών” ή των “στοχευμένων” είναι ορατός, με μοναδική συνέπεια την περαιτέρω απομείωση των εισοδημάτων και την αποδιάρθρωση των κοινωνικών υπηρεσιών. Πρέπει να αποκρούσει τις απαράδεκτες αξιώσεις της τρόικας και να διεκδικήσει μια νέα συμφωνία με τους εταίρους, που θα περιλαμβάνει:

- > Ουσιαστικές αλλαγές στο πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής, ώστε να αντικατασταθούν τα μέτρα που αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά και να συνδεθεί με προοδευτικές μεταρρυθμίσεις, με τη δημοκρατική ανασυγκρότηση της δημόσιας διοίκησης, την αναζωογόνηση της αγοράς τη δημιουργία ενός δικτύου κοινωνικής προστασίας.
- > Πακέτο μέτρων που θα αναδιαρθρώσουν το χρέος, θα μετακινήσουν και θα μειώσουν τις επιβαρύνσεις του στον προϋπολογισμό.
- > Ισχυρό πρόγραμμα αναπτυξιακών παρεμβάσεων ικανό να αντιμετωπίσει την ύφεση, να ανατάξει την οικονομία, να δημιουργήσει θέσεις εργασίας και νέα εισοδήματα.

4. Και επειδή τα ζητήματα «καίνε» οφείλουμε να γίνουμε συγκεκριμένοι και να είναι σαφές σήμερα τι ακριβώς υποστηρίζει κάθε πολιτική δύναμη, αλλά και κάθε πολίτης ή κοινωνική ομάδα που θέλει να έχει άποψη και να συμβάλλει.

Είναι προφανές ότι δεν μπορεί να εξαντληθεί η δημοσιονομική και νομισματική αυστηρότητα των εταιρών-δανειστών στην Ελλάδα, μετά από τρία χρόνια αυστηρότατης πειθαρχίας και καταγιγισμού μέτρων.

Για αυτό και ως ΔΗΜΑΡ τασσόμαστε υπέρ της άμεσης πολιτικής διαπραγμάτευσης και είμαστε έτοιμοι να στηρίξουμε κάθε προσπάθεια, που θα διαμορφώσει όρους και προϋποθέσεις που θα οδηγούν στο να μη χρειαστούμε ως χώρα νέο πακέτο βοήθειας, γιατί αυτό θα σημαίνει νέο Μνημόνιο και παράταση της αυστηρής εποπτείας από την τρόικα.

Εδώ, βεβαίως, πρέπει να είναι γνωστό το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία θα βρίσκεται σε καθεστώς ενισχυμένης εποπτείας έως το 2040, σύμφωνα με την δίπτυχη δέσμη μέτρων (two pack) για την οικονομική διακυβέρνηση της ευρωζώνης, που άρχισε να εφαρμόζεται από την εβδομάδα που μας πέρασε. Σύμφωνα με το Άρθρο 14 του εν λόγω νομικού πλαισίου, ακόμη και μετά τη λήξη ενός Μνημονίου, τα κράτη-μέλη παραμένουν υπό εποπτεία εφόσον δεν έχει εξοφληθεί τουλάχιστον το 75% της χρηματοδοτικής συνδρομής που έχει ληφθεί από ένα ή περισσότερα άλλα κράτη μέλη, τον ESM ή το EFSF. Αλλά αυτή εποπτεία είναι προφανές πως δεν έχει τα χαρακτηριστικά των Μνημονίων, όπως τα βιώνουμε τα τρία τελευταία χρόνια. Έχουμε υποστηρίξει σταθερά -το τελευταίο εξάμηνο- ότι η αντιμετώπιση του χρηματοδοτικού κενού μπορεί να υπάρξει με τη χρονική μετακύλιση των ομολόγων. Με την έννοια αυτή, οι προτάσεις της κυβέρνησης, είτε αφορούν τη μετακύλιση των ομολόγων των 4,4 δις ευρώ που δόθηκαν το 2009 από το δημόσιο και λήγουν το 2014 για κεφαλαιακή ενίσχυση των τραπεζών έναντι προνομιούχων μετοχών (νόμος Αλογοσκούφη), είτε τη μετακύλιση των ομολόγων που έχουν στη διάθεσή τους κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών (τα ANFA's) ή αφορούν, ως άλλη εκδοχή, την αξιοποίηση των αναξιοποίητων κεφαλαίων του ΤΧΣ για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, μετά τα stress tests, είναι σε θετική κατεύθυνση. Αρκεί φυσικά να στηριχθούν.

Σε ότι αφορά το μεγάλο ζήτημα της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους οι προτάσεις για την χρονική επιμήκυνσή τους και κυρίως για τη μείωση των επιτοκίων φαίνεται ότι αποτελούν κοινό τόπο στο Eurogroup όταν εκκινήσει η διαδικασία αντιμετώπισης του ζητήματος στη βάση της απόφασης της 27/11/2012.

Όμως αυτό δεν αρκεί. Απαιτείται περαιτέρω περικοπή του χρέους, που προφανώς ως τέτοια, δηλαδή του επίσημου τομέα, δεν βρίσκει σε πρώτη προσέγγιση εύκολα ώτα και μάλιστα λίγο πριν τις ευρωεκλογές. Εδώ λοιπόν απαιτούνται ευρωπαϊκά εργαλεία, δηλαδή μια ευρύτερη προσπάθεια της χώρας σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, όπου οι λύσεις που προτείνονται θα αφορούν και όλες τις χώρες.

Η ΔΗΜΑΡ έχει προτείνει την ανάληψη του κόστους ανακεφαλαιοποίησης των Τραπεζών από τον ESM, που θα μείωνε το ελληνικό χρέος κατά 30-40 δις ευρώ, που είναι οι συμμετοχές του ΤΧΣ.

Αυτό θα ισχύσει στο πλαίσιο της «Τραπεζικής Ένωσης» για την Ισπανία. Η αναδρομικότητα και για την Ελλάδα, οφείλει και πρέπει να είναι στο πακέτο των ελληνικών διεκδικήσεων.

Η ΔΗΜΑΡ, από το ιδρυτικό της Συνέδριο πρότεινε σταθερά την «αμοιβαιοποίηση» μέρους του χρέους των κρατών –μελών, για κοινή εγγύηση του χρέους που ξεπερνά το όριο του Μάαστριχτ το 60%. Τελευταία, το πρότεινε ως ιδέα και το Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων της Γερμανίας με πολλούς, βεβαίως, περιοριστικούς όρους.

Το σημαντικό είναι ότι υπάρχει κινητικότητα στο ζήτημα αυτό. Ο κ. Μπαρόζο ανακοίνωσε σύσταση ομάδας εργασίας για το ζήτημα της κοινής ευρωπαϊκής έκδοσης χρέους υπό τη μορφή ενός ταμείου απόσβεσης των δημοσίων χρεών και ευρωγραμματίων, υπό την πίεση του Ευρωκοινοβουλίου προκειμένου αυτό με τη σειρά του να ψηφίσει το δημοσιονομικό σύμφωνο.

5. Αν είμαστε όντως στο τέλος των Μνημονίων, ωστόσο δεν είμαστε στο τέλος των έκτατων συνθηκών, που μας επέβαλαν και δημιούργησαν τα Μνημόνια. Το τέλος των Μνημονίων δεν σημαίνει επιστροφή στην κανονικότητα.

Ο λόγος για αυτό είναι ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί «κανονική» μια οικονομία, ούσα έξη χρόνια σε ύφεση, με ερωτηματικά και για το έβδομο, με 30% ποσοστό ανεργίας, με πτώση των επενδύσεων 60% (σε σχέση με το 2009), με τις γνωστές ελλείψεις και προβληματικότητες στα συστήματα ασφάλισης, πρόνοιας, εν γένει κοινωνικής προστασίας.

Άρα, η οικονομική πολιτική απαιτείται να διατηρήσει έναν έκτατο χαρακτήρα με διαφορετική όμως στόχευση. Έως ότου επιτευχθεί η έξοδος από την κρίση, που δεν μπορεί να περιορίζεται στην σταθερή αύξηση του ΑΕΠ, αλλά και στη σταθερή και γοργή μείωση της ανεργίας η οικονομική πολιτική θα πρέπει να είναι και αυτή έκτατη, όπως οι συνθήκες που καλείται να αντιμετωπίσει.

Πως φτάνουμε στο στόχο; Υπάρχουν 3 βασικοί άξονες – πεδία που πρέπει να κινηθούμε ως χώρα:

- > Το πρώτο, η Διαπραγμάτευση μιας συμφωνίας με τους εταίρους για την αντιμετώπιση του χρέους και των διαρθρωτικών προβλημάτων της χώρας, όπου δεν θα εξαντλείται στο παζάρι για τον ρυθμό και την ταχύτητα της επιβολής μιας αδιέξοδης πολιτικής. Για πλευρές αυτές ήδη αναφερθήκαμε.
- > Το δεύτερο, η άμεση οικοδόμηση ενός δικτύου κοινωνικής προστασίας όπου θα διασφαλίζονται η λήψη μέτρων υποστήριξης των ανέργων με επέκταση του χρόνου χορήγησης του επιδόματος ανεργίας, η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες υγείας και συμμετοχή σε προγράμματα απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας και κατάρτισης. Με την καθιέρωση του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Κυρίως όμως έχοντας ως κοινωνία και ως πολιτεία σταθερά διαμορφωμένη την πεποίθηση ότι το πρόβλημα της ανεργίας δεν πρόκειται να λυθεί αυτόματα μέσω των μηχανισμών της αγοράς.
- > Το τρίτο, η ενεργοποίηση και επιτάχυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας, μέσα από την εκπόνηση ενός σχεδίου παραγωγικής ανασυγκρότησης της χώρας με αιχμή ένα πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης, που δεν θα στηρίζεται στη φτηνή εργασία και την υψηλή ανεργία. Πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης εξωστρεφές, με στόχευση σε διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα και υπηρεσίες ή σε αντίστοιχα που θα αντικαθιστούν τις εισαγωγές. Με αύξηση της παραγωγικότητας. Με προσανατολισμό στην καινοτομία. Με σεβασμό στο ρόλο των εργαζομένων και διάχυση των ωφελειών σε όλους τους συντελεστές. Με υπέρβαση της αντιεπιχειρηματικής κουλτούρας, που επικράτησε κατά τη μεταπολίτευση και επιδίωξη για ένα νέο σημείο ισορροπίας ανάμεσα

στους κοινωνικούς εταίρους-ανταγωνιστές. Με ευρύτερες συμφωνίες και παρεμβάσεις στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, ώστε να μπορεί να συμβάλει στην στήριξη και την υποβοήθηση επενδυτικών σχεδίων. Με άμεση ανάπτυξη ειδικών μηχανισμών χρηματοδότησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Με νέους κανόνες που θα γίνονται σεβαστοί από όλους. Με σεβασμό στο περιβάλλον. Με ένα κράτος με θεσμική αξιοπιστία και σύγχρονες διοικητικές λειτουργίες.

6. Στο τελευταίο επιτρέψτε μου να σταθώ ιδιαίτερα γιατί εδώ ως ΔΗΜΑΡ δίνουμε ιδιαίτερη προσοχή. Στη λειτουργία του κράτους.

Τόσο για την κοινωνική προστασία, όσο και για την ουσιαστική υποβοήθηση και πυροδότηση της ανάπτυξης είναι απαραίτητος ένας κρατικός μηχανισμός, που θα σταθεί αρωγός σε κάθε προσπάθεια ανάδειξης δημιουργικών παραγωγικών δυνάμεων και επενδυτικών σχεδίων που μπορούν να αναπτυχθούν. Προφανώς η παραγωγή θα λειτουργήσει με τους όρους της αγοράς, αλλά δεν μπορεί να είναι η αγορά που θα φτιάχνει και τους κανόνες. Είναι απαραίτητο ένα αξιόπιστο κράτος με υπαλλήλους που να μπορούν να εργάζονται έχοντας διασφαλίσει την στοιχειώδη ασφάλεια για το μέλλον τους και την αξιοπρέπειά τους. Είναι απαραίτητο ένα κράτος που θα μπορεί πρώτα απ' όλα να διασφαλίζει τα έσοδα που προβλέπονται και προγραμματίζονται μέσα από τη λειτουργία ενός αποδοτικού φοροεισπρακτικού μηχανισμού. Ενός κράτους που θα μπορεί να φέρει σε πέρας ένα Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, χωρίς να επιτρέπει αυτό να γίνεται το "μαξιλαράκι" της κακής εκτέλεσης των προϋπολογισμών. Μιας κρατικής μηχανής που θα μπορεί να αναζητά επιπλέον ευρωπαϊκούς πόρους και να αξιοποιεί όλες της δυνατότητες που προσφέρουν τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία με στόχο την ενίσχυση των επενδύσεων, τη διασφάλιση δυνατοτήτων για την απασχόληση και την κοινωνική προστασία. Μιας κρατικής μηχανής που θα αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και θα είναι σε θέση να συνδέει με ξεκάθαρες επιλογές τους τομείς της οικονομίας που επιβάλλεται, γιατί έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα, να τονωθούν. Αναφέρομαι στην ενίσχυση του Πολιτιστικού-Τουριστικού συμπλέγματος, την παραγωγή ποιοτική αγροτικών προϊόντων, τη ανάπτυξη των πράσινων τεχνολογιών έντασης γνώσης, τη μεταποίηση προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας και τις υπηρεσίες logistics, τομείς που όλες οι μελέτες δείχνουν ότι είναι τομείς που πρέπει να ενισχυθούν άμεσα, γιατί θα έχουν άμεση απόδοση.

Και προφανώς πέρα και πάνω απ' όλα είναι απαραίτητη η διασφάλιση της λειτουργίας της δικαιοσύνης, ώστε να μπορεί να εγγυάται τη στοιχειώδη αρχή του σεβασμού του θεσμικού πλαισίου και της λειτουργίας και εφαρμογής των νόμων.

7. Αλλαγή πολιτικών και σχέδιο συνολικό γι' αυτές, είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, η επιτομή του οδικού χάρτη, του «δρόμου», είναι η σταθερή και επίμονη πρόταση της ΔΗΜΑΡ. Έρχεται σε αντιστοίχιση με το σταθερή βούληση των Ελλήνων πολιτών, όπως καταγράφεται σε όλες της δημοσκοπήσεις, για τη μη προσφυγή της χώρας σε εκλογές, και ταυτόχρονα την αλλαγή πορείας.

Αυτή ακριβώς είναι και η πεμπουσία της πρότασης προς τις προοδευτικές δυνάμεις, που διαφωνούν με τις ασκούμενες κυβερνητικές πολιτικές, αλλά και με το λαϊκισμό της μονομερούς καταγγελίας του μνημονίου από την αξιωματική αντιπολίτευση. Για να συγκροτήσουν τον ΤΡΙΤΟ ΠΟΛΟ. Για να λειτουργήσουν ως σταθεροποιητικός παράγοντας για την κυβερνησιμότητα της χώρας, για να επηρεάσουν τις κυβερνητικές λύσεις που θα δοθούν και τις πολιτικές που θα ασκηθούν.

Κώστας Π. Αναγνωστόπουλος

Η κοινωνία δεν είναι πιτσαρία: ούτε κατά παραγγελία οράματα μπορούμε να έχουμε, ούτε «αφηγήσεις»

Νιώθω απόψε πολύ συγκινημένος διότι βρίσκομαι ανάμεσα σε γνωστούς και φίλους που είχα πολλά χρόνια να δω και με τους οποίους από τα νιάτα μας βαδίσαμε πολιτικά δίπλα-δίπλα. Πιστεύω πως εξακολουθούμε να κινούμαστε στο ίδιο πλαίσιο. Θα δούμε. Άλλωστε η σύμπτωση των απόψεων είναι σαν την πορνογραφία: την αναγνωρίζεις όταν τη βλέπεις.

Πάμε τώρα στην ουσία.

Το νήμα που διαπερνά όλα όσα έχω να πω είναι το εξής: Εδώ και πολύ καιρό, όλες οι παθογένειες της χώρας είναι γνωστές. Τα αίτια και τα αιτιατά απλώς επαναλαμβάνονται από κείμενο σε κείμενο και από ομιλία σε ομιλία. Παρομοίως, υπάρχει μια συγκροτημένη, δεσποζούσα άποψη όσον αφορά την πορεία που πρέπει να ακολουθήσει η ύστερη μνημονιακή και μεταμνημονιακή Ελλάδα, την οποία συνόψισε σε πρόσφατη συνέντευξή του ο Πρόεδρος της ΔΗΜΑΡ Φώτης Κουβέλης στο δίπτυχο: «Καμιά πρόταση εξόδου από την κρίση δεν μπορεί να τελεσφορήσει χωρίς να έχει στον κεντρικό πυρήνα της μεγάλης αλλαγές στη χώρα» και ότι «στο σύνολο του το θέμα των μεταρρυθμίσεων είναι βαθειά πολιτικό».

Τούτων δοθέντων και παραμερίζοντας τις αναπόφευκτες επιμέρους διαφορές, ισχυρίζομαι ότι υπάρχει επαρκής σύγκλιση απόψεων στους βασικούς άξονες του περιλάλητου νέου παραγωγικού μοντέλου. Το ερώτημα είναι: θα φθάσουμε ύστερα από χρόνια να συζητούμε για τη «χαμένη δεκαετία και βάλτε της Ελλάδας» ή θα σπκώσουμε σήμερα τα μανίκια και θα στύψουμε το κεφάλι μας ώστε να προχωρήσουμε προς τα μπρος; Θα συγκεκριμενοποιήσουμε τους βασικούς άξονες ή θα μείνουμε σε γενικόλογες διακηρύξεις; Και πρωτίστως θα περιμένουμε να εφαρμοστούν και να αποδώσουν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις ή παράλληλα θα προχωρήσουμε σε άμεσες και δίχως κόστος παρεμβάσεις, όπου είναι δυνατόν, όπως επίμονα επαναλαμβάνει ο Ανδρέας Λοβέρδος;

Ποια είναι η αφετηρία μας;

Κλείνοντας το 2013, φαίνεται πως μπορούμε να πούμε ότι έχουμε εν μέρει μηδενίσει το κοντέρ. Με μεγάλο κόστος.

Υπάρχουν κάποια βλαστάρια

Με συν-πλην κάτι, τα δίδυμα ελλείμματα, το δημοσιονομικό και του εξωτερικού ισοζυγίου, φαίνεται ότι έχουν τιθασειυτεί, η δε μείωση του ΑΕΠ θα είναι ασθενέστερη των προβλέψεων κινούμενη στο -4+%.

Υπάρχουν, όμως, και ογκώδη κούτσουρα

Η σωρευμένη ύφεση κινείται στο 25%. Για να έχουμε μια αίσθηση των μεγεθών (και για όσους ονειρεύονται τον «χαμένο παράδεισο» της προ-μνημονίου εποχής), για να επανέλθει το ΑΕΠ στα προ-κρίσης επίπεδα απαιτούνται περί τα 30 χρόνια με μέσο ρυθμό μεγέθυνσης 1%, 15 χρόνια με 2%, 10 χρόνια με 3%, 8 χρόνια με 4%, 6 χρόνια με 5%.

Συνυπολογίστε: Τη μεγάλη τραγωδία (και ντροπή) του 27,0% της ανεργίας, ιδίως των νέων. Την

υποχώρηση του δυνητικού προϊόντος κατά 6% με 10% του ΑΕΠ και «παραγωγικό κενό» (η διαφορά μεταξύ δυνητικού και πραγματικού προϊόντος) της τάξεως του 12% με 15%, που απαιτεί ισόποση αύξηση της ζήτησης προκειμένου να εξαντληθεί το σημερινό αργούν παραγωγικό δυναμικό. Τη σωρευτική μείωση της παραγωγικότητας κατά 6,5%. Και την ομολογία του IOBE ότι «Αν το ζητούμενο είναι μια στροφή προς εξωστρεφή και νέα επιχειρηματικότητα και τις αντίστοιχες επενδύσεις που θα την στηρίζουν, ως συνθήκη για ένα συστηματικά υγιές εξωτερικό ισοζύγιο, ο στόχος δεν έχει επιτευχθεί».

Και ένα θεόρατο κούτσουρο

Το άμεσο, μέγιστο ζήτημα είναι το προβλεπόμενο χρηματοδοτικό κενό και το δυσβάστακτο χρέος. Εκτιμάται ότι, την επταετία 2014-2020, πρέπει να καταβληθούν συνολικά 135,5 δισ. ευρώ, ήτοι πάνω από 70% του ετήσιου ΑΕΠ. Το χρέος ούτε είναι ούτε πρόκειται να καταστεί βιώσιμο με ανεδαφικές προβλέψεις για τη μεγέθυνση και τα πρωτογενή πλεονάσματα της επόμενης επταετίας. Αφήνω στους ειδικούς τα τεχνικά ζητήματα (κούρεμα, επιμήκυνση των περιόδων αποπληρωμής κ.ο.κ.), για να τονίσω ότι η αντιμετώπιση του χρέους συνιστά μείζονα εθνική προσπάθεια, που θα δοκιμάσει την ωριμότητα και ευθύνη του πολιτικού μας συστήματος όσον αφορά το τι πρέπει να επιδιώξουμε και πώς να το διαπραγματευθούμε. Φοβάμαι ότι θεωρίες του τύπου των «δύο άκρων» δυναμιτίζουν την προσπάθεια μιας στοιχειώδους εθνικής συνεννόησης.

Επομένως, η αφετηρία για τη μελλοντική μας πορεία είναι λίαν δυσμενής.

Τι πρέπει να κάνουμε;

Ακόμη και με ευνοϊκή διευθέτηση του χρέους, τα προβλήματα παραμένουν.

Καθλωμένη σε χαμηλό επίπεδο παραγωγής και με υψηλή ανεργία, η ελληνική οικονομία μόνο με ένα αυξανόμενο επενδυτικό κύμα (IOBE), με ένα επενδυτικό σοκ (INE-ΓΣΕΕ) μπορεί να αποκολληθεί από τη στασιμότητα.

Αν δεν κινηθούμε γρήγορα με τη λογική της έκτακτης ανάγκης, η ελληνική οικονομία κινδυνεύει επί μακρόν να βολοδέρνει σε χαμηλά επίπεδα.

Κάποτε ο Πρωθυπουργός της Μ. Βρετανίας Τόνι Μπλερ ρώτησε την Καγκελάρια της Γερμανίας: «ποιο είναι το μυστικό της εντυπωσιακής επιτυχίας της γερμανικής οικονομίας». Η απάντηση της Angela Merkel ήταν αποστομωτική: «Κύριε Μπλερ, ακόμα κατασκευάζουμε πράγματα». Θυμίζω επίσης ότι στην Ιαπωνία η κατασκευή πραγμάτων, το *monozukuri*, είναι στάση ζωής και φιλοσοφία δημιουργίας, που οδηγεί τους Ιάπωνες στη διαμόρφωση αντίστοιχης συλλογικής διακριτής ικανότητας στην κατασκευή πραγμάτων η οποία μεταμορφώνεται σε εθνικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Μολονότι πιστεύω ότι η λέξη «κατασκευή» έχει τη σημασία της και για μας, εμείς αρκεί να φθάσουμε να απαντήσουμε στον κύριο Μπλερ ότι «παράγουμε πράγματα». Και να αρχίσουμε να αντιλαμβάνομαστε σε μικροεπίπεδο την τεχνολογική-παραγωγική βάση ως συνδυασμό τριών θεμελιωδών παραγόντων: (α) του υφιστάμενου τεχνολογικού εξοπλισμού, (β) του ειδικευμένου προσωπικού και (γ) του *humanware*, δηλαδή την αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο προηγούμενων παραγόντων μέσα στο παραγωγικό περιβάλλον, που καθορίζει τον διαδραστικό χώρο τεχνολογικών-παραγωγικών δυνατοτήτων, προσαρμοστικότητας και δημιουργικότητας. Και σε μακροεπίπεδο να αναγνωρίσουμε, επίσης, τη σημασία των συλλογικών ικανοτήτων, τα λεγόμενα *industrial commons*, για την οργάνωση σε εθνικό επίπεδο της παραγωγής, και αντιστοίχως της εκπαίδευσης και της έρευνας.

Γνωρίζω τον αντίλογο. Όλα αυτά είναι «πολυτέλειες» στην κατάσταση που βρισκόμαστε. Μια πρώτη απάντηση στη μόνιμη τάση μας προς τον (ολίγον βαρβαριστί) «βραχυπροθεμισμό» και στη λογική του «περίπου» που τείνει να εγγραφεί στον γενετικό μας κώδικα μας δίνει ο Αϊνστάιν: το να κάνεις ξανά και ξανά το ίδιο πράγμα περιμένοντας διαφορετικά αποτελέσματα είναι ο ορισμός της παραφροσύνης. Και μια δεύτερη: ακούμε για επιχειρήσεις που «κατασκευάζουν πράγματα» στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα της γειτονικής Τουρκίας, και πέφτουμε από τα σύννεφα μαθαίνοντας ότι είναι δικές μας. Τεχνογνωσία για τους άλλους, αλλά εμείς δεν θέλουμε...

Τι θα παράγουμε, λοιπόν;

Σε ένα σημαντικό άρθρο τους, οι Καραμούζης και Αναστασάτος αποτύπωσαν το 2011 τις κατευθυντήριες γραμμές της ανάπτυξης.

Η αντιμετώπιση των δομικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας οφείλει να έχει διττό στόχο:

- > τη δημοσιονομική εξυγίανση και σταθερότητα
- > τη βελτίωση της συνολικής παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, ώστε να αποκατασταθούν οι αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας.

Μας προειδοποιούν επίσης ότι η παραγωγική αναδιάρθρωση θα είναι μακροχρόνια και επώδυνη. Θα απαιτήσει:

- > συγκράτηση της κατανάλωσης και του μισθολογικού κόστους, συρρίκνωση εσωστρεφών κλάδων και χαμηλού τεχνολογικού προφίλ, άνοιγμα των αγορών, αποφυγή ολιγομονοπωλιακών και άλλων στρεβλώσεων,
- > θεσμικές μεταρρυθμίσεις στη λογική της οικονομίας της αγοράς, της οικονομικής πειθαρχίας, της διαφάνειας και της κοινωνικο-οικονομικής αποτελεσματικότητας των δημοσίων δαπανών.

Το νέο αναπτυξιακό μοντέλο:

- > θα είναι εξωστρεφές
- > θα δίνει έμφαση στις ιδιωτικές επενδύσεις
- > θα επιδιώκει τη βελτίωση των όρων ανταγωνιστικότητας

Σύμφωνοι. Αυτά πιστεύω ότι είναι πλέον σχεδόν κοινός τόπος.

Υπάρχει, επίσης, λίγο-πολύ σύμπτωση απόψεων όσον αφορά τους τομείς που μπορούν να αποτελέσουν τον πυρήνα της ανάπτυξης την επόμενη 10-ετία. Σε δύο ομάδες χωρίζονται οι τομείς αυτοί σύμφωνα με τη μελέτη της McKinsey της οποίας περιμένουμε την περαιτέρω επεξεργασία από το ΚΕΠΕ και το IOBE:

- > Σημαντικοί τομείς (Τουρισμός, Ενέργεια, Βιομηχανία – Βιομηχανία τροφίμων, Γεωργία, Λιανικό και χονδρικό εμπόριο)
- > Αναδυόμενα αστέρια (Βιομηχανία γενοσήμων φαρμάκων, Υδατοκαλλιέργειες – Ιχθυοκαλλιέργειες, Ιατρικός τουρισμός, Φροντίδα ηλικιωμένων, Περιφερειακοί σταθμοί μεταφόρτωσης εμπορευμάτων, Διαχείριση απορριμμάτων, Δευτερεύοντα αναδυόμενα αστέρια)

Σχεδόν παρόμοιοι είναι οι τομείς εθνικής προτεραιότητας που επιλέγει το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet σε πρόσφατη μελέτη του: Τουρισμός, Ενέργεια I – Ανανεώσιμες πηγές, Ενέργεια II- Υδρογονάνθρακες στην ξηρά και τον θαλάσσιο χώρο, Ναυτιλία, Γεωργία, Νέες τεχνολογίες. Παρόμοιους τομείς διαβάζουμε σε άρθρα του ημερήσιου και περιοδικού τύπου.

Γιατί υπάρχει αυτή η σύμπτωση απόψεων; Διότι όλα αυτά βασίζονται στην κοινή λογική, δίχως να υποκύπτουν σε σοφιστικέ μικρο-μεγαλισμούς και μεγαλομανίες.

Συνεπώς, δεν έχουμε να ανακαλύψουμε τον τροχό: το νέο παραγωγικό μοντέλο θα βασιστεί σε εκείνους τους τομείς στους οποίους η Ελλάδα ξέρει και μπορεί να δραστηριοποιηθεί αμέσως, και σε αυτούς όπου πρέπει να εστιαστούν πρωτίστως οι αλλαγές και οι προσπάθειες.

Αν υποθεθεί ότι συμφωνούμε και σε αυτό, τότε χρειαζόμαστε άμεσα:

- > Να εξειδικευθούν οι μελέτες σε κλαδικό και περιφερειακό επίπεδο
- > Να καθοριστούν τα συγκεκριμένα βήματα που πρέπει να γίνουν για την υλοποίηση των προτάσεων
- > Να γίνει διαχείρισή τους με τη λογική project management και σφικτών χρονοδιαγραμμάτων από μια ομάδα στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο.

Συνοψίζοντας, η δημιουργία ενός αποτελεσματικού δημόσιου τομέα είναι πλέον η αναγκαία (αλλά όχι και ικανή) συνθήκη για την ανάπτυξη: είναι ζητούμενο το εάν, πόσο γρήγορα και πόσο αποτελεσματικά θα ανταποκριθεί ο ιδιωτικός τομέας στο έργο που του ανατίθεται.

Άμεσες λύσεις

Σίγουρα χρειαζόμαστε μεγάλες μεταρρυθμίσεις σε όλους τους τομείς, ένα reengineering των διαδικασιών, ιδίως στη διοίκηση και τη δικαιοσύνη πώς αλλιώς θα προσελκύσουμε επενδύσεις; Στην πράξη αποδεικνύονται, βεβαίως, χρονοβόρες μέχρι να αρχίσουν να αποδίδουν. Έχουν επίσης ακουστεί ενδιαφέρουσες, άμεσου χαρακτήρα, προτάσεις σχετικά με τη βελτίωση των διαδικασιών του ΕΣΠΑ, την αξιοποίηση πόρων της ΕΤΕπ, τη δημιουργία ενός Επενδυτικού Ταμείου κ.ά., που θα μπορούσαν να δώσουν ώθηση στην οικονομία.

Ωστόσο, θέλω να εστιαστώ σε άμεσες λύσεις μηδενικού ή μηδαμινού κόστους.

Ένα παράδειγμα (αντιγράφω τον Ανδρέα Λοβέρδο και τον Χρήστο Αηδόνη που κατέθεσαν σχετική πρόταση νόμου).

Προκειμένου να κτυπηθεί η γραφειοκρατία, και να επιτευχθεί η απελευθέρωση και άρα η επανεκκίνηση της οικονομίας, που θα οδηγήσει σε επενδύσεις και, συνεπώς, στη μείωση της ανεργίας και ειδικότερα θα διευκολύνει τους νέους να εισέλθουν στην αγορά εργασίας, προτείνεται η κατάργηση όλων σχεδόν των προληπτικών ελέγχων στις αδειοδοτήσεις των οικονομικών δραστηριοτήτων. Ο κανόνας που προτείνεται να θεσπιστεί είναι ο εξής:

Η αδειοδότηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, από το δημόσιο και την αυτοδιοίκηση, κάθε μορφής, καταργείται, ανεξαρτήτως της ύπαρξης ή του οικονομικού ύψους της σχετικής επένδυσης, ή του τομέα επιχειρηματικής δραστηριότητας. Εξαιρούνται μόνο εκείνες οι δραστηριότητες που σχετίζονται με την εθνική ασφάλεια, την προστασία της ζωής, της ασφάλειας και της υγείας των ανθρώπων, καθώς και εκείνες που προϋποθέτουν τη χρήση δημοσίων αγαθών.

Με άλλα λόγια, προτείνεται η κατάργηση της υφιστάμενης διαδικασίας αδειοδοτήσεων. Ειδικότερα, καταργείται η χρονοβόρα και δαιδαλώδης διαδικασία προληπτικής φύσης που αφορά τη διοικητική διαδικασία έκδοσης μιας άδειας, η οποία προαπαιτείται για την έναρξη μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας και αντικαθίσταται από μία διαδικασία ουσιαστικής «αυτοαδειοδότησης», με τη συμμετοχή των εξειδικευμένων επαγγελματιών, οι οποίοι θα χορηγούν τα αναγκαία πιστοποιητικά και τις βεβαιώσεις που απαιτεί η νομοθεσία. Με τον κανόνα καλύπτεται το 95% των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Ο δημόσιος έλεγχος είναι κατασταλτικός και δειγματοληπτικός. Η παραβίαση των νόμιμων προϋποθέσεων, συνεπάγεται βαρύτερες αστικές, διοικητικές και ποινικές κυρώσεις. Εάν κατά τον κατασταλτικό έλεγχο, το ελεγκτικό όργανο διαπιστώνει παραβάσεις του νόμου, τις οποίες δεν παραδέχεται ο διοικούμενος, τότε η διαφορά οδηγείται σε όργανο ταχείας επίλυσης διοικητικών προσφυγών. Παρόμοιες πρωτοβουλίες μπορούμε και πρέπει να σκεφτούμε σε διάφορους τομείς.

Θέλουμε να εκσυγχρονίσουμε το κράτος επειδή το χρειαζόμαστε

Σε μια περίοδο που το κράτος συγκεντρώνει τα πυρά, εν πολλοίς δικαίως, ίσως ακουστεί εντελώς παράταιρη μια φωνή υπέρ του. Αλλά θα προχωρήσω, διότι με τη φόρα που έχουμε πάρει κινδυνεύουμε να πετάξουμε το μωρό μαζί με τα απόνερα. Αυτή η μονομανής, την τελευταία τριακονταετία και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, «άρνηση κάθε θετικού οικονομικού ρόλου για το κράτος αφαίρεσε έναν από τους γωνιόλιθους της καινοτομίας» (William Janeway).

Χρειαζόμαστε ένα ευφυές κράτος του οποίου ο ρόλος θα αποτυπώνεται σε μια μετριοπαθώς ακτιβιστική ατζέντα με δύο κύριους άξονες: την ανάπτυξη και την αντιμετώπιση των ανισοτήτων. Σίγουρα, «ένα πλάνο μείωσης του ελλείμματος πρέπει να αποτελεί τμήμα της ατζέντας μας», αλλά η λιτότητα δεν αποτελεί λύση, διότι «η μείωση του ελλείμματος μόνη της δεν είναι οικονομικό πλάνο». Δεν το λέω εγώ. Ο Μπάρακ Ομπάμα το λέει. Και δεν βάζω καν στη συζήτηση την ανεκδιήγητη «επεκτατική δημοσιονομική λιτότητα» των παιδιών του Βορconi που ταλανίζει ακόμη την Ευρώπη.

Οι αγορές δεν μπορεί να είναι ανεξέλεγκτες, διότι γνωρίζουμε ότι μια ελεύθερη αγορά ανθεί μόνον όταν υπάρχουν κανόνες που διασφαλίζουν τον ανταγωνισμό και το φερ-πλέι. Το κράτος έχει ζωτικό ρόλο στη διασφάλιση της οικονομικής μεγέθυνσης, την αντιμετώπιση της φτώχειας και τη μείωση

των ανισοτήτων. Ποτέ, ποτέ, ποτέ να μην ξεχνάμε ότι θα πρέπει να υπάρχει φροντίδα για τους αδύναμους και προστασία των ανήμπορων από τους κινδύνους και ατυχίες. Επειδή ακριβώς θέλουμε να έχει αυτόν τον ρόλο, επείγει ο εκσυγχρονισμός του κράτους.

Δύο λόγια και κλείνω.

Ο Άλμπερτ Χίρσμαν είχε επανειλημμένως επισημάνει ότι η τάση για γρήγορες και οριστικές λύσεις στο πρόβλημα της ανάπτυξης, στη Λατινική Αμερική της «χαμένης» δεκαετίας του '50, ευθυνόταν για συνεχείς αστοχίες που εντέλει τροφοδοτούσαν μια συνεχή «καβγατζομανία»: ένα διαρκές αίσθημα σισύφειας ματαιοπονίας, γεννήτρια απαισιοδοξίας και πτωπάθειας που εγκλώβιζαν τους δρώντες στον φαύλο κύκλο αποτυχίας-μοιρολατρίας.

Δεν θέλουμε να εμπλακούμε σε έναν τέτοιο φαύλο κύκλο. Σε τούτο το αδιέξοδο θα πρέπει να αντιπαραθέσουμε ένα πάθος για το εφικτό, για τις δυνατότητες που έχουμε, μια προτίμηση προς την ελπίδα και την αισιοδοξία, έναν αξιακό πραγματισμό. Κάποιοι ισχυρίζονται αυτάρεσκα πως θα ξεπεράσουμε τα δεινά μας αν αποκτήσουμε «ένα όραμα», «μια αφήγηση» (τι λέξη κι αυτή!). Μόνο που η κοινωνία δεν είναι πιτσαρία: ούτε κατά παραγγελία οράματα μπορούμε να έχουμε, ούτε «αφηγήσεις». Απεναντίας, απαιτείται ειλικρίνεια και καθαρές κουβέντες: δεν υπάρχουν μαγικές λύσεις για τα οικονομικά προβλήματα, οι δε προσπάθειες θα πρέπει να εστιαστούν στις διαθέσιμες «πρακτικές επιλογές» που βελτιώνουν τα πράγματα.

Πάνω από όλα, πρέπει να αντιπαλέψουμε την παραλυσία και την αδράνεια με την πεποίθηση ότι για το ξεπέρασμα της κρίσης απαιτείται «... ένας τολμηρός, επίμονος πειραματισμός. Κοινή λογική είναι να πάρετε μια μέθοδο και να τη δοκιμάσετε: Αν αποτύχει, αποδεχτείτε το ειλικρινά και δοκιμάστε άλλη. Μα πάνω απ' όλα, δοκιμάστε κάτι». Τα λόγια αυτά του Φράκλιν Ρούσβελτ ακούστηκαν στη Μεγάλη Ύφεση του μεσοπολέμου. Κι αυτό έχει τη σημασία του.

Σωτήρης Βαλντέν

Υπεύθυνη και κυβερνώσα αριστερά δεν σημαίνει πάση θυσία συμμετοχή στην κυβέρνηση

Συμμετέχω σ' αυτή την εκδήλωση για να συμβάλω στον προβληματισμό για το μέλλον του τόπου. Συμμετέχω όμως και για να εκφράσω τη στήριξή μου στη ΔΗΜΑΡ. Χρειαζόμαστε έναν κεντροαριστερό, σοσιαλδημοκρατικό πόλο που θα αντιμάχεται την ασκούμενη πολιτική και τις φθαρμένες πολιτικές δυνάμεις που την υλοποιούν. Που θα έχει σταθερό ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Και που, απορρίπτοντας τυχοδιωκτισμούς και ακραίους λαϊκισμούς, θα εργάζεται για τη δημιουργία των συνθηκών για μια αριστερή εναλλακτική λύση στο σημερινό κυβερνητικό σχήμα και την κυριαρχία της Δεξιάς. Πιστεύω ότι η ΔΗΜΑΡ μπορεί να παίξει κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση ενός τέτοιου πόλου.

Η σημερινή ημερίδα αφορά στην οικονομία. Η επεξεργασία μιας εθνικής στρατηγικής για την έξοδο από την κρίση είναι πράγματι αναγκαία. Θα συνέβαλε να περάσουμε από τα απλουστευτικά ή και παραπλανητικά συνθήματα στη συζήτηση επί συγκεκριμένων, κάτι που χρειάζεται ιδιαίτερα η Αριστερά. Όμως η διαμόρφωση μιας τέτοιας στρατηγικής δεν είναι μια τεχνοκρατική άσκηση. Πρόκειται για ένα κατ' εξοχήν πολιτικό εγχείρημα, ένα εγχείρημα με πολιτικό πρόσημο.

Στο λίγο χρόνο που έχω στη διάθεσή μου, κρίνω σκόπιμο να διατυπώσω μερικές σκέψεις για τα πολιτικά προαπαιτούμενα μιας στρατηγικής για τη έξοδο από την κρίση, προαπαιτούμενα που, κατά τη γνώμη μου, προσδιορίζουν το στίγμα μιας δημοκρατικής, ευρωπαϊκής και σοσιαλδημοκρατικής αριστεράς. Είμαι βέβαιος ότι οι συνομιλητές μου, έγκριτοι οικονομολόγοι, θα πουν περισσότερα για την οικονομική πολιτική.

1. Σκέψη πρώτη: δεν μπορούμε να συζητήσουμε για το μέλλον αν δεν δούμε πού βρισκόμαστε σήμερα, πώς φθάσαμε ως εδώ και αν δεν αξιολογήσουμε την ασκούμενη σήμερα πολιτική.

Η σημερινή κατάσταση έχει προσλάβει διαστάσεις εθνικής καταστροφής. Η οικονομία, η κοινωνία, ακόμη και η δημοκρατία μας βρίσκονται σε ερείπια. Η ανεργία, η μείωση των εισοδημάτων, η αύξηση της φτώχειας και των ανισοτήτων, η συρρίκνωση του κράτους προνοίας δεν έχουν προηγούμενο σε καιρό ειρήνης. Η δημόσια διοίκηση έχει διαλυθεί. Το ίδιο και οι μηχανισμοί και πολιτικές που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάπτυξη. Η αποδυνάμωση του κοινοβουλευτισμού όσον αφορά στην οικονομική και κοινωνική πολιτική, η κατάργηση θεμελιωδών δικαιωμάτων και κατακτήσεων των εργαζομένων, αλλά και αντιδημοκρατικές και αυταρχικές κυβερνητικές πρακτικές έχουν διαβρώσει τον δημοκρατικό μας πολιτεύμα.

Η καταστροφή αυτή δεν επήλθε από τσουνάμι ούτε από σεισμό, αλλά από πολιτικές που άσκησαν και ασκούν άνθρωποι και πολιτικές δυνάμεις. Και αυτό αφορά τόσο στο πώς φθάσαμε στην κρίση, όσο και στο πώς αυτή αντιμετωπίσθηκε.

Στην κρίση αυτή φθάσαμε μέσα από τη σωρευτική επίδραση της αυξανόμενης αστάθειας της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, των δομικών προβλημάτων της ευρωζώνης και της ΕΕ και των καταστροφικών πολιτικών των κυβερνήσεων της τελευταίας δεκαετίας, και ιδιαίτερα της ΝΔ. Και όλα αυτά βέβαια στο φόντο των μακροχρόνιων παθογενειών της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Η ελληνική ευθύνη είναι ασφαλώς σημαντική, αλλά καθόλου αποκλειστική, όπως προκύπτει

από τις ανάλογες καταστάσεις σ' ολόκληρο τον ευρωπαϊκό Νότο που δείχνουν σε πολύ ευρύτερες ευρωπαϊκές και διεθνείς ανισορροπίες. Εννοείται δε ότι, μολονότι στην Ελλάδα ευθύνονται πολλοί, δεν ευθύνονται όλοι ίσα, ούτε όλοι όσο εκείνοι που επί δεκαετίες διαχειρίστηκαν το δικομματικό πελατειακό κράτος και τον ελληνικό καπιταλισμό.

Η πολιτική των μνημονίων επιβλήθηκε με νεοαποικιακή νοοτροπία από την υπό τον έλεγχο των Γερμανών συντηρητικών τρόικα και υλοποιείται σήμερα από την συγκυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ. Συνέβαλε κρίσιμα στη σημερινή καμένη γη και απέτυχε παταγωδώς και στους διακηρυγμένους στόχους της. Η φιλοσοφία της στηρίζεται στην τιμωρία και την ακραία λιτότητα, στην ανταγωνιστικότητα μέσω της μείωσης των αμοιβών και της κατάργησης εργατικών κατακτήσεων, καθώς και στη συρρίκνωση του κράτους σε όλες του τις εκφάνσεις. Αποτελεί ακραία έκφραση ενός οικονομικού νεοφιλελευθερισμού που έχει χρεωκοπήσει σε παγκόσμια κλίμακα και πίσω από τον οποίο οχυρώνονται στενά ταξικά και εθνικά συμφέροντα πρώτα και κύρια της Γερμανίας και τμήματος του παγκοσμιοποιημένου χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου.

Η πολιτική των μνημονίων δεν αποτελεί παρελθόν. Πρόκειται για την τρέχουσα ασκούμενη πολιτική και την πολιτική που, με την παρούσα κυβέρνηση και τους σημερινούς ευρωπαϊκούς προσανατολισμούς, θα συνεχίσει να ισχύει εν πολλοίς και στο μέλλον.

Κοιτώντας μπροστά, μπορούμε άραγε να αποφύγουμε να τοποθετηθούμε πάνω σ' αυτά που συνέβησαν και συμβαίνουν; Μπορούμε να κοιτάζουμε αφ' υψηλού την καταστροφή εκατομμυρίων ζωών, γυρνώντας έτσι απλά φύλλο και βαφτίζοντας με ευκολία την απόγνωση και την οργή «λαϊκισμό»; Φοβάμαι πως εκκλήσεις για να βάλουμε όλα αυτά κάτω από το χαλί στο όνομα μιας κοινής και απροσδιόριστης πορείας από εδώ και μπρος μόνο σύγχυση φέρουν.

Συναφές είναι και το ζήτημα της αντίθεσης “μνημόνιο-αντιμνημόνιο”, που συχνά λέγεται ότι είναι ξεπερασμένη. Αν με “μνημόνιο” εννοούμε την ασκούμενη σήμερα οικονομική πολιτική, θα μου επιτρέψετε να διαφωνήσω. Η αντίθεση αυτή δεν καλύπτει βέβαια το σύνολο της πολιτικής μας ζωής. Η αναγκαία αντιφασιστική ενότητα, λόγου χάρη, δεν μπορεί να ακολουθεί τις διαχωριστικές γραμμές της οικονομικής πολιτικής. Ασφαλώς σύμμαχος της δημοκρατικής αριστεράς δεν είναι αυτόματα ο καθένας που δηλώνει αντιμνημονιακός. Ασφαλώς τέλος, η κάθε λέξη και γραμμή των μνημονίων δεν είναι αναγκαστικά λαθεμένη. Όμως κάθε πολιτική έχει και μια συνισταμένη, και απέναντι σ' αυτήν τη συνισταμένη καλούμαστε να τοποθετηθούμε, καθώς πλην των άλλων, καθορίζει το παρόν και κινδυνεύει να καθορίσει και το ορατό μέλλον μας. Δεν είναι τυχαίο ότι ξεπερασμένο θεωρούν το σχετικό δίλημμα κατά κανόνα όσοι υποστηρίζαν και υποστηρίζουν τα μνημόνια, όσοι υπερηφανεύονται που τα υπέγραψαν και όσοι αρκούνται στη διαπίστωση πως είναι τα μόνα σχέδια με στόχους και προθεσμίες για τη χώρα μας.

2. Σκέψη δεύτερη: περί Ευρώπης

Η Ευρώπη είναι για τη χώρα μας και τη δημοκρατική αριστερά μονόδρομος. Στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης τα εθνικά κράτη και ιδιαίτερα τα μικρά δεν έχουν το κρίσιμο μέγεθος που θα τους επέτρεπε να καθορίζουν μόνα την τύχη τους και να επηρεάζουν την κατεύθυνση της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, παρά τις ελλείψεις του, είναι το καλύτερο από τα υπάρχοντα. Ειδικά για τη χώρα μας η Ευρώπη αποτελεί και μείζονα γεωπολιτική εγγύηση. Δρόμος μέσω της εθνικής αναδιπλώσης δεν υπάρχει. Αντίθετα, η εθνική αναδιπλώση συμπλέει με αντιδραστικά ρεύματα, τον εθνικισμό και την ξενοφοβία.

Όμως η Ευρώπη σήμερα δεν προχωράει, δυσλειτουργεί. Οι πολιτικές δυνάμεις που κυριαρχούν ξηλώνουν συστηματικά το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο και τα ήδη αδύναμα δημοκρατικά της χαρακτηριστικά και αδυνατούν να της δώσουν προοπτική. Απέναντι στην Ελλάδα και τις χώρες του Νότου η Ευρώπη λειτουργεί πλέον κατά τρόπο που πολλοί αντιλαμβάνονται ως νεοαποικιακό. Όλο και περισσότερο, οι πολίτες συνδέουν την Ευρώπη με την ανεργία, την ανασφάλεια, τη λιτότητα και την ξένη επιβολή, αντί για την ελευθερία, το κοινωνικό κράτος και την αλληλεγγύη. Έτσι τροφοδο-

τούνται βέβαια και ο εθνικισμός και ο εξτρεμισμός. Αν η γερμανική Ευρώπη της κας Μέρκελ δεν ανατραπεί προς προοδευτική κατεύθυνση και με «περισσότερη Ευρώπη», το όλο εγχείρημα βαίνει προς διάλυση, με μείζονες συνέπειες και για μας.

Στην Ευρώπη και την ευρωζώνη δεν είμαστε φιλοξενούμενοι, αλλά συνιδιοκτήτες. Κανείς, ούτε από τα ρετιρέ, δεν δικαιούται να μας αποβάλει. Αλλά και όσοι παίζουν με τη φωτιά προκαλώντας τους ισχυρότερους γείτονες, διακυβεύουν το πολυτιμότερο ίσως περιουσιακό μας στοιχείο. Σήμερα, το μεγαλύτερο εμπόδιο για τη διαμόρφωση μιας εναλλακτικής προοδευτικής λύσης στη χώρα μας, είναι πιστεύω η έλλειψη σταθερού ευρωπαϊκού προσανατολισμού και ευρωπαϊκής αξιοπιστίας της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Όμως ως συνιδιοκτήτες, από φροντίδα τόσο για το δικό μας διαμέρισμα όσο και για ολόκληρο το κτίριο και τους λοιπούς ενοίκους, πρέπει να συμμετέχουμε ενεργά και κατά το μέτρο των δυνάμεών μας στην πάλη για την αλλαγή της Ευρώπης. Η αντίληψη πως τα δικά μας προβλήματα μας φθάνουν, με την Ευρώπη ως ασχοληθούν άλλοι, παραβλέπει ότι τα προβλήματά μας είναι απολύτως ευρωπαϊκά. Και η πάλη για το δικό μας μέλλον είναι αλληλένδετη με την πάλη για μια άλλη Ευρώπη. Ένας ευρωπαϊσμός που ανάγεται στην αναζήτηση αξιοπιστίας έναντι των Γερμανών συντηρητικών είναι κοντόφθαλμος. Πρέπει να συμβάλλουμε και στον αναπροσανατολισμό της Ευρώπης, ενάντια σ' αυτούς. Όλο και περισσότεροι συνειδητοποιούν πως η στροφή αυτή είναι αναγκαία και ότι η αλληλεγγύη και η συνοχή ανταποκρίνονται στο μακροπρόθεσμο συμφέρον ολόκληρης της Ευρώπης. Ήδη είναι πιθανό να σημειωθούν κάποια βήματα, ακόμα και στη Γερμανία. Όμως επιβάλλονται πολύ ταχύτεροι ρυθμοί και ριζικότερες αλλαγές. Και θα πρέπει να διδαχθούμε από τις επιτυχίες, αλλά και τις αποτυχίες της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας, ιδιαίτερα δε από τα αδιέξοδα του μπλαιρισμού.

3. Σκέψη τρίτη: Υπάρχει εναλλακτικός δρόμος, αλλά χρειάζεται και ο πολιτικός φορέας που θα τον υλοποιήσει.

Η ελευθερία κινήσεων μιας χώρας ουσιαστικά χρεωκοπημένης και εξαρτώμενης για την επιβίωσή της από μια Ευρώπη όπου εξακολουθεί να κυριαρχεί η γερμανική δεξιά είναι προφανώς περιορισμένη. Η εν πολλοίς παραγνώριση αυτών των περιορισμών από την αξιωματική αντιπολίτευση καθιστά μη πειστική την εναλλακτική λύση που προτείνει. Σημαίνει άραγε η διαπίστωση αυτή ότι η ακολουθούμενη πολιτική είναι μονόδρομος και ότι η σημερινή κόλαση αποτελεί τον καλύτερο των δυνατών κόσμων;

Η απάντηση δεν είναι εύκολη, καθώς αναπόφευκτα στηρίζεται σε υποθέσεις. Και όμως, κάποια πράγματα είναι, νομίζω, φανερά: αν μισοπιστεύεις στα μνημόνια και τη φιλοσοφία τους, αν αντιμετωπίζεις την Ευρώπη ως μια εξωτερική αμετακίνητη δύναμη, και το κυριότερο, αν εσύ έφερες τη χώρα ως εδώ, εσύ διαπραγματεύτηκες και υπέγραψες τα μνημόνια, εσύ δεν έκανες τόσα χρόνια απολύτως τίποτε όσον αφορά τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, και μάλιστα εμμένεις και σήμερα σ' αυτή τη γραμμή, σίγουρα δεν μπορείς να ηγηθείς με επιτυχία στην πάλη για να υπάρξει διέξοδος με το μικρότερο δυνατό κόστος για τη χώρα και τους εργαζόμενους.

Όχι λοιπόν. Δεν είμαστε στον καλύτερο των δυνατών κόσμων. Οι δυνάμεις και τα πρόσωπα που μέχρι τώρα χειρίζονται τα ζητήματα αυτά, φθαρμένες και δέσμιες συντηρητικών αντιλήψεων, ήσαν και παραμένουν κατ' εξοχήν ακατάλληλες για να μεγιστοποιήσουν τη διαπραγματευτική δύναμη της χώρας. Και οι πραγματικές αλλαγές που χρειαζόμαστε θα συνεπάγονταν την ανατροπή ενός πολιτικού συστήματος που αυτές οι δυνάμεις εξέθρεψαν και συντηρούνται απ' αυτό.

Ανάμεσα στον τυχοδιωκτισμό και τον δήθεν ρεαλισμό της πτοπάθειας και της διάλυσης, υπάρχει τρίτος δρόμος. Ο δρόμος αυτός αντιμάχεται αποφασιστικά την ακινησία ή και την επιστροφή στο παρελθόν, καθώς και τις δυνάμεις που την επιδιώκουν και οι οποίες στεγάζονται σε πολλούς πολιτικούς και κοινωνικούς χώρους. Στη χώρα μας πρέπει να αλλάξουν πάρα πολλά. Το ζήτημα είναι προς τα πού και πώς. Οι στόχοι και το όραμα είναι γνωστά, δεν χρειάζεται να ξαναανακαλύψουμε την Αμερική. Βρίσκονται δε στον αντίποδα της ακολουθούμενης σήμερα πολιτικής. Αναφέρομαι σε μια προσέγ-

γιση όπου η εργασία και η ανάπτυξη βρίσκονται στο επίκεντρο της οικονομικής πολιτικής. Όπου μια αναγκαία και βιώσιμη δημοσιονομική πειθαρχία έχει ως όριο τις αντοχές της κοινωνίας και των εργαζομένων και δεν πνίγει την ανάπτυξη. Όπου ενδιαφέρουν οι διανεμητικές επιπτώσεις των ασκούμενων πολιτικών. Όπου η ανταγωνιστικότητα της χώρας μας δεν χτίζεται πάνω στην φθηνή εργατική δύναμη. Όπου η παιδεία, η υγεία, η έρευνα και οι δημόσιες επενδύσεις δεν αποτελούν είδη προς εκποίηση. Όπου ένα μεταρρυθμισμένο και χρηστά διοικούμενο, αλλά όχι συρρικνωμένο κράτος συμβάλλει ενεργά στην ανάπτυξη και παίζει τον κοινωνικό του ρόλο. Όπου τέλος η λέξη μεταρρύθμιση επανακτά το προοδευτικό της πρόσημο, δεν είναι συνώνυμη της ατζέντας του νεοφιλελευθερισμού, με θυσίες για τους φτωχότερους και κέρδη για τους πλουσιότερους.

Όρος για να μπούμε σε μια τέτοια τροχιά και να δρομολογηθεί ένα εθνικό πρόγραμμα ανασυγκρότησης είναι να σταματήσει τώρα ο κατήφορος με τα αλληπάλληλα κύματα λιτότητας, να ανακτήσουμε άμεσα την εθνική μας κυριαρχία απέναντι στην προκλητική μικροδιαχείριση στην οποία επιδίδεται η τρόικα, και να αντιμετωπισθεί ριζικά το καταφανώς μη βιώσιμο χρέος. Η δημοκρατική αριστερά θα πρέπει να συμβάλει σε μια πανεθνική και ευρωπαϊκή πολιτική κινητοποίηση με αυτούς τους στόχους.

Η αναγκαία μεταρρυθμιστική προσπάθεια προϋποθέτει τη συναίνεση και τη συμμετοχή των πολιτών και της κοινωνίας, όχι τον πόλεμο εναντίον τους. Προϋποθέτει ακόμη την αξιοπιστία των κυβερνώντων. Οι πολίτες έχουν χάσει κάθε εμπιστοσύνη σε όσους εδώ ή στις Βρυξέλλες, ιδίως όποτε πλησιάζουν εκλογές, είναι όλο λόγια και εξαγγελίες για απασχόληση και ανάπτυξη, την ίδια ώρα που κυνικά εμμένουν στις πολιτικές που έχουν τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα.

Οι πολίτες είναι φυσικό να μην εμπιστεύονται πολιτικούς που κάθε τόσο λειονταρίζουν απέναντι στους δανειστές μας, για να καταλήξουν να υπογράφουν και να υπερασπίζονται τα μνημόνια της καταστροφής. Γνωρίζουν δε καλά ότι και η όποια αντίσταση των κυβερνώντων είναι πρώτιστα αποτέλεσμα της εκδηλωθείσας ή επαπειλούμενης αντίστασης της κοινωνίας, αντίστασης που η Αριστερά οφείλει να στηρίζει και να προσανατολίζει, όχι να φοβάται και να πολεμά.

Ο τρίτος δρόμος προϋποθέτει τέλος μιαν ηγετική ομάδα που θα διαθέτει και τεχνοκρατική αρτιότητα, κυρίως όμως τα πολιτικά εφόδια για να εκπροσωπεί τη χώρα μαχητικά και υπεύθυνα, απαλλαγμένη από τα βαρίδια του αμαρτωλού παρελθόντος. Η σημερινή συντηρητική παράταξη και οι κυβερνητικοί τους σύμμαχοι, αποκλείεται να παίξουν αυτό το ρόλο. Η διαμόρφωση ενός εναλλακτικού προοδευτικού κυβερνητικού σχήματος επείγει. Και η έλλειψη σήμερα των προϋποθέσεων για ένα τέτοιο σχήμα αποτελεί το μείζον πολιτικό πρόβλημα της χώρας.

Ο ρόλος μιας ισχυρής κεντροαριστεράς, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι να τοποθετείται “στη μέση” έτσι γενικά και αόριστα, ελπίζοντας να επωφεληθεί από τον δημοσκοπικά ενδιάμεσο χώρο, ίσως για να βρίσκεται σε κάθε περίπτωση στην εξουσία. Ούτε προ παντός να συμπορεύεται με τη σαμαρική δεξιά, διατηρώντας τεχνητά στη ζωή μια δικομματική ελίτ που κατέστρεψε τη χώρα. Είναι ακριβώς να εργασθεί για τη διαμόρφωση των προϋποθέσεων ώστε η αναγκαία αριστερή εναλλακτική κυβέρνηση να αποτελέσει ρεαλιστική πρόταση. Και εννοείται ότι σε μια τέτοια διαδικασία δεν μπορεί παρά να έχει θέση και ο διάλογος με τον ΣΥΡΙΖΑ, διάλογος που θα εμπεριέχει και την πολεμική, αλλά δεν θα υποκαθίσταται από αναθέματα.

Συνοψίζω. Η όποια εθνική προοδευτική στρατηγική για την έξοδο της χώρας από την κρίση, χρειάζεται τον πολιτικό φορέα που θα την υλοποιήσει. Τέτοιος δεν μπορεί να είναι ο σημερινός κυβερνητικός συνασπισμός. Ούτε όμως υπάρχει έτοιμη εναλλακτική λύση. Πιστεύω πως η δημοκρατική αριστερά πρέπει να εργαστεί με όλες της τις δυνάμεις για να υπάρξει επειγόντως μια τέτοια λύση με ακρογωνιαίο λίθο τον σταθερό ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Στο μεταξύ, η δημοκρατική αριστερά θα πρέπει να παραμείνει εγγύηση απέναντι σε κάθε εκτροχιασμό. Θα πρέπει να είναι έτοιμη να αναλάβει ευθύνες και από κυβερνητική θέση, εφόσον οι συγκλίσεις και οι συσχετισμοί επιτρέπουν ουσιαστικούς προωθητικούς συμβιβασμούς. Υπεύθυνη και κυβερνώσα αριστερά δεν σημαίνει ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, πάση θυσία συμμετοχή στην κυβέρνηση, ακόμη και όταν η συμμετοχή αυτή απλά νομιμοποιεί τις αντιλαϊκές ή και ανεύθυνες επιλογές άλλων.

Ηλίας Κικίλιας

Για μια οικονομική πολιτική με κέντρο τον κόσμο της εργασίας

Θα αρχίσω με ένα ερώτημα. Ποιος είναι ο κινητήρας της οικονομικής πρόοδου και ανάπτυξης; Κάποιοι θα απαντήσουν ότι είναι οι επενδύσεις, άλλοι θα τονίσουν την ανταγωνιστικότητα, την καινοτομία, την εξωστρέφεια, την επιχειρηματικότητα, την δημοσιονομική ή και την πολιτική σταθερότητα, την ποιότητα των θεσμών κλπ.

Όλα αυτά είναι σωστά και όλα έχουν τη σπουδαιότητά τους, αλλά εγώ θα υποστηρίξω ότι ο πραγματικός κινητήρας της οικονομικής και κοινωνικής προκοπής είναι ο κόσμος της εργασίας, η μικρή και μεσαία τάξη, και ότι για να κινηθεί και πάλι η μηχανή αυτή πρέπει να επενδύσουμε σε τρία πράγματα: σε δουλειές και απασχόληση, σε εκπαίδευση και γνώσεις, και σε ευκαιρίες. Πρέπει να επικεντρώσουμε στις περιοχές αυτές, για να κάνουμε τη χώρα μας ένα μαγνήτη για καλές δουλειές, να εξασφαλίσουμε ότι τα παιδιά μας, οι νέοι και οι εργαζόμενοι έχουν τα προσόντα να δουλέψουν στις θέσεις αυτές, και να εξασφαλίσουμε ότι η σκληρή και παραγωγική δουλειά διασφαλίζει μια αξιοπρεπή ζωή και την προοπτική ότι τα παιδιά μας θα ζήσουν καλύτερα από εμάς.

Είναι σωστό ότι τις θέσεις εργασίας τις δημιουργούν οι παραγωγικές και ανταγωνιστικές επιχειρήσεις. Αλλά το μείζον πρόβλημα σήμερα είναι ότι οι εργαζόμενοι και η τεράστια μεσαία τάξη της Ευρώπης δεν έχουν αρκετή αγοραστική δύναμη για να αναπτυχθούν οι επιχειρήσεις και η οικονομία. Σε τελική ανάλυση, λοιπόν, είναι η αγοραστική δύναμη των εργαζομένων και της μεσαίας τάξης που δημιουργεί τις δουλειές.

Ακόμα και πριν την κρίση, ζήσαμε μια δεκαετία που οι περισσότερες οικογένειες δούλευαν σκληρά απλά για να τα βγάλουν πέρα με την καθημερινότητα και να μπορούν να πληρώνουν τα δάνεια που πολλές φορές δεν ήταν για καταναλωτισμό, διακοπές και ακριβά αυτοκίνητα, αλλά για να ανακτήσουν τις μικροπεριουσίες που αναδιανεμήθηκαν στους ελάχιστους κερδισμένους από την πρωτοφανή κερδοσκοπία του 1998-99. Αλλά παρά το γεγονός ότι δουλεύαμε τις περισσότερες ώρες στον κόσμο μετά την Κορέα και 35% περισσότερο από τους Γερμανούς, οι τελευταίοι ήταν 70% πιο παραγωγικοί, όχι λόγω υπέρτερης ευφυΐας ή καλύτερης υγείας ούτε γιατί έχουν 70% περισσότερες γνώσεις και προσόντα. Αλλά γιατί δουλεύουν σε μια παραγωγική οικονομία.

Δεν αρκεί, λοιπόν, η σκληρή δουλειά και προσπάθεια. Πως, λοιπόν, ο κόπος και ο μόχθος του εργαζόμενου μπορεί να διασφαλίσει μια αξιοπρεπή ζωή και προοπτική για τα παιδιά μας; Αν έχουμε αποφασίσει ότι θα μετέχουμε στον λεγόμενο ευρωπαϊκό τρόπο ζωής, υποχρεούμαστε να συμμετέχουμε στον σύγχρονο καπιταλισμό. Τι προσαρμογές απαιτούνται για να επιβιώσουμε με αξιοπρέπεια σε ένα περιβάλλον παγκοσμιοποιημένων αγορών και στυγνού ανταγωνισμού; Είναι αναγκαίο οι προσαρμογές αυτές να καταστρατηγήσουν τις αξίες της πλήρους απασχόλησης, της κοινωνικής προστασίας, της ισότητας και της ισοπολιτείας; Η απάντησή μου είναι ότι όταν οι καιροί αλλάζουν, η τήρηση και η πίστη στις θεμελιώδεις αρχές μας απαιτούν να δίνουμε νέες και καθαρές απαντήσεις στις νέες προκλήσεις. Ότι η διατήρηση και προαγωγή των ατομικών μας ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων απαιτεί συλλογική δράση.

Ότι μπορεί να υπάρξει μια οικονομική πολιτική με κέντρο τον άνθρωπο, μια αξιοπρεπή ζωή για τον εργαζόμενο και την οικογένειά του, ένα σπίτι που μπορείς να το πληρώσεις, μια ασφαλή σύνταξη που σου επιτρέπει να ζεις με αξιοπρέπεια μετά από χρόνια σκληρής δουλειάς, ένα σύστημα υγείας που σε στηρίζει στις δύσκολες ώρες, την βásiμη ελπίδα ότι τα παιδιά μας θα έχουν δίκαιες ευκαιρίες να ζήσουν καλύτερα αν προσπαθήσουν αρκετά, την προοπτική για πρόοδο και προκοπή στις πιο αδύναμες και φτωχές οικογένειες.

Αφού ο δυναμισμός μιας παραγωγικής οικονομίας είναι η θεμελιώδης προϋπόθεση για την διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, η παραγωγικότητα και η ανταγωνιστικότητα πρέπει να είναι ψηλά στις προτεραιότητές μας. Διαπιστώσαμε με οδυνηρό τρόπο ότι όταν δεν δημιουργούμε νέο πλούτο και νέα αξία, η αύξηση του εθνικού προϊόντος δεν σημαίνει κατ' ανάγκη μια ισχυρή οικονομία αλλά μπορεί να συνυπάρχει με μια σαθρή οικονομία που αργά ή γρήγορα θα καταρρεύσει συμπαράσύροντας τις παραγωγικές της δυνάμεις, τις υγιείς επιχειρήσεις, τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους. Έχουμε κατανοήσει, πλέον, ότι οι παραγωγικές επιχειρήσεις και όχι το κράτος είναι ο δημιουργός των θέσεων εργασίας με βιώσιμα εισοδήματα που μπορούν να στηρίξουν με αξιοπρέπεια τις οικογένειες των εργαζομένων. Αλλά η δημιουργία των συνθηκών όπου και οι επιχειρήσεις και οι εργαζόμενοι μοιράζονται την επιτυχία με δικαιοσύνη, είναι δουλειά των κυβερνήσεων, είναι πολιτική επιλογή.

Η δημιουργία νέου πλούτου και αξίας εξαρτάται από τον βαθμό ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και καινοτομιών. Η καινοτομία και η επιχειρηματικότητα είναι στην ουσία τους ανάληψη κινδύνων και ρίσκων, αυτό είναι που τις καθιστά πηγή κοινωνικού πλούτου και αξίας. Είναι εξόχως παραπλανητική η αντίληψη ότι η Συντήρηση προωθεί ένα πνεύμα πρωτοβουλίας, ελευθερίας και ανάπτυξης της παραγωγικής επιχειρηματικότητας. Αντιθέτως, υπερασπίζεται και ενθαρρύνει προνόμια, εισοδήματα και προσόδους, δηλαδή κυβερνητικές πολιτικές που επιτρέπουν στους ισχυρούς να νέμονται εισοδήματα που δεν προέρχονται από την παραγωγή νέου πλούτου και αξίας αλλά από ανταμοιβές κεφαλαίων τοποθετημένων σε μη παραγωγικές χρήσεις ελάχιστου ρίσκου που δεν ευνοούν την ανάπτυξη και την ευημερία και εντείνουν τις ανισότητες. Το ίδιο ισχύει με την προστασία προνομίων που εδράζονται στην αποθάρρυνση της παραγωγικότητας. Αυτά ισοδυναμούν σήμερα με το ισχυρότερο, ίσως, πλήγμα στην αρχή της Λαϊκής Κυριαρχίας. Η προάσπιση των αμοιβών και των επιχειρηματικών κερδών από παραγωγική προσπάθεια, πρωτοβουλία και καινοτομία, των εισοδημάτων, δηλαδή, που πηγάζουν από την δημιουργία νέου πλούτου, αξίας και την αύξηση της παραγωγικότητας αποτελεί το προνομιακό πεδίο της Προόδου.

Σε ένα κόσμο που ο ανταγωνισμός στις αγορές είναι στυγνός και ανηλεής, που τα επενδυτικά και χρηματιστικά κεφάλαια κινούνται ελεύθερα μεταξύ χωρών με πρωτοφανή ταχύτητα, ο δυναμισμός όλης της οικονομίας καθορίζεται ουσιαστικά από την ενεργητικότητα και την απόδοση του διεθνούς παραγωγικού και εξωστρεφούς τομέα. Αυτός είναι η μοναδική βιώσιμη ατμοσφαιρική που δίνει τον τόνο και τον ρυθμό στο σύνολο, η κινητήριος δύναμη από την οποία προέρχεται η βιώσιμη αύξηση του εισοδήματος και οι απαραίτητοι επενδυτικοί πόροι. Το 2009 η ατμοσφαιρική αυτή αντιστοιχούσε περίπου στο 20% της οικονομίας μας. Το πόσο μεγάλη πρέπει να είναι εξαρτάται από την δύναμή της, από την παραγωγικότητα της οικονομίας. Με τα σημερινά επίπεδα παραγωγικότητας, η βιωσιμότητα της οικονομίας μας απαιτεί έναν διεθνή τομέα που θα συνεισφέρει τουλάχιστον το 1/3 του εθνικού προϊόντος.

Ο στόχος αυτός συνεπάγεται την μεταστροφή της αγροτικής πολιτικής από την εγγύηση τιμών και εισοδημάτων. Την επαν-εφεύρεση μιας νέας βιομηχανικής πολιτικής που δεν στοχεύει σε κλάδους και επιχειρήσεις – ή επιχειρηματίες – αλλά σε παραγωγικές αλυσίδες αξίας όπου το κράτος δημιουργεί ευνοϊκούς όρους ανάπτυξης και δίνει προτεραιότητα στην εξασθένιση της δύναμης των ολιγοπωλίων και της ολιγαρχίας, την απελευθέρωση των αγορών από τους κρατικούς ελέγχους που ωφελούν τους λίγους και ισχυρούς, που διατηρούν τα υψηλότερα εμπόδια στην Ευρώπη σχετικά στην επιχειρηματικότητα, το εμπόριο και τις επενδύσεις.

> ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 1: ΟΙ ΝΕΟΙ ΠΟΥ ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΝ ΣΤΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥΣ, ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΚΑΙ Η ΕΛΛΕΙΨΗ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ

> ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 2: ΚΛΑΔΙΚΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΔΙΚΤΥΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ - ΣΥΜΠΡΑΞΕΙΣ

Γνωρίζουμε, όμως, ότι η ελεύθερη αγορά δεν σημαίνει ασυδοσία, την άδεια να παίρνεις ότι μπορείς από όσους μπορείς. Η ελεύθερη αγορά δουλεύει μόνο όταν υπάρχουν κανόνες που διασφαλίζουν ότι ο ανταγωνισμός είναι δίκαιος, ανοικτός και έντιμος. Όταν εξαναγκάζει τις επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται προσφέροντας καλύτερες υπηρεσίες και ασφαλή προϊόντα σε καλύτερες τιμές, χωρίς εξαντλητικά και απλήρωτα ωράρια, την κρατική ρύθμιση των κατώτατων μισθών και την συνολική αποσάθρωση των εργασιακών σχέσεων και της συλλογικής διαβούλευσης - που έρχονται σε πλήρη αντίθεση με το ευρωπαϊκό κεκτημένο, (Γιατί πιστεύω ότι η συντριπτική πλειονότητα των πολιτών δεν θέλουμε απλά να συμμετέχουμε στην ευρωζώνη, αλλά στην Ευρώπη ως σύστημα δημόσιας ζωής)- και οδήγησαν στην πρωτοφανή έξαρση της μαύρης εργασίας. Αυτές είναι οι απαραίτητες διαρθρωτικές αλλαγές της Προόδου, ο μοναδικός τρόπος να έχει αντίκρισμα ο μόχθος του εργαζόμενου.

> ΚΑΙ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ.

Είναι σφάλμα, όμως, να αναμένουμε ότι η μείωση της ανεργίας μπορεί να προέλθει γενικά και αόριστα από την οικονομική ανάπτυξη, ή με κάποιον αυτόματο τρόπο από την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Ο διεθνής τομέας είναι αναμφίβολα η ατμομηχανή, αλλά ο όγκος της απασχόλησης εξαρτάται από το πόσους επιβάτες χωράνε τα βαγόνια, από τις υπόλοιπες δραστηριότητες, δηλαδή, της οικονομίας, τον εσωτερικό, θα λέγαμε, τομέα όπου τα προϊόντα και οι υπηρεσίες παράγονται και καταναλώνονται τοπικά.

Έχουμε μια μοναδική ευκαιρία να συνδυάσουμε την σταδιακή αλλά διατηρήσιμη μείωση της ανεργίας με την απαραίτητη αλλαγή στην κοινωνική μας πολιτική, χωρίς την αναγκαστική αύξηση της δημόσιας δαπάνης και των φόρων. Δύο είναι, κατά την άποψή μου, οι στρατηγικές προτεραιότητες.

Η πρώτη αφορά στην δημιουργία ενός μεγάλου δικτύου κοινωνικών υποστηρικτικών υπηρεσιών μέσω συμπράξεων του δημοσίου, του ιδιωτικού και του κοινωνικού τομέα. Υπηρεσίες προς τα παιδιά, τους νέους, τους ανέργους, τους εργαζόμενους, ιδιαίτερα την εργαζόμενη γυναίκα, τις οικογένειες και τους ηλικιωμένους. Αυτό, όμως, απαιτεί την ριζική μεταστροφή της κοινωνικής μας πολιτικής που σήμερα βασίζεται κατά 70% σε επιδόματα – που δίνονται με βάση την ομάδα που ανήκει κανείς και όχι την κοινωνική ανάγκη - και 30% σε ασταθείς υπηρεσίες αμφίβολης ποιότητας, πελατειακού χαρακτήρα, και περιορισμένης κοινωνικής αξίας. Ένας εφικτός στόχος θα ήταν η αύξηση της αναλογίας των κοινωνικών υπηρεσιών στο 40% - 50%, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ένα δίκτυο υπηρεσιών δημοσίου χαρακτήρα, υπό την εποπτεία, τη ρύθμιση, την καθολική ή μερική χρηματοδότηση και τον έλεγχο του κεντρικού κράτους, με κυρίαρχο τον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά χωρίς την αναγκαστική επέκταση της δημόσιας απασχόλησης. Γιατί, όπως διαπιστώσαμε με οδυνηρό τρόπο, το κρατικό δεν εξυπηρετεί αναγκαστικά το δημόσιο, το δημόσιο δεν είναι ταυτόσημο με το κρατικό. Μια υπηρεσία δεν λειτουργεί αναγκαστικά για το δημόσιο συμφέρον, απλά και μόνο επειδή χρηματοδοτείται από δημόσιους πόρους, ο φορέας που την παρέχει είναι κρατικός και οι εργαζόμενοι είναι δημόσιοι υπάλληλοι. Μια υπηρεσία είναι δημοσίου χαρακτήρα όταν αποδίδει κοινωνική αξία, όταν η τιμή της δεν καθορίζεται με όρους αγοράς αλλά με όρους ανάγκης των πολιτών στους οποίους απευθύνεται, όταν ο φορέας που την παρέχει -δημόσιος, ιδιωτικός, κοινωνικός ή η σύμπραξή τους – καθορίζεται με όρους αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας. Όταν δηλαδή το αναγκαίο κόστος αποδίδει το μεγαλύτερο δυνατό όφελος. Μόνο τότε ο κόπος των εργαζόμενων πιάνει τόπο. Μόνο έτσι μπορούν οι πολίτες της χώρας να υπερασπίζονται το δημόσιο συμφέρον στην καθημερινή πρακτική.

Η δεύτερη στρατηγική προτεραιότητα αφορά στην μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης για τους χαμηλόμισθους και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, που θα συμβάλλει σημαντικά στην ριζική καταπολέμηση της μαύρης εργασίας. Σήμερα, και μετά τις διάφορες οριζόντιες και συνεπώς αναποτελεσματικές παρεμβάσεις του μνημονίου, η φορολογική σφήνα για τους χαμηλόμισθους είναι 40%. Τι σημαίνει αυτό; Ότι για τα 586 μεικτά του κατώτατου μισθού, ο εργαζόμενος παίρνει καθαρά τα 500 ενώ ο εργοδότης πληρώνει σχεδόν τα διπλά, 850 ευρώ. Ο ένας πληρώνει πολλά ενώ ο άλλος παίρνει πολύ λίγα. Δεν είναι πηκοί οι λόγοι έξαρσης, λοιπόν, της μαύρης εργασίας. Το σημαντικό είναι ότι ενώ η φορολογική επιβάρυνση των χαμηλόμισθων δεν έχει ουσιαστική επίπτωση στην απασχόληση στον διεθνή τομέα, έχει τρομακτική επίδραση, αρνητική φυσικά, στους κλάδους χαμηλότερης παραγωγικότητας του εσωτερικού τομέα, τις υπηρεσίες, τη βιοτεχνία και το εμπόριο, που είναι όπως είπαμε, ο χώρος από τον οποίο μπορεί να προέλθει η αύξηση του όγκου της απασχόλησης.

Μα, η μείωση των εισφορών δεν θα μειώσει τα έσοδα άρα και την δαπάνη που μπορεί να χρηματοδοτηθεί; είναι η λογική ερώτηση. Δηλαδή, πως είναι δυνατή η πολιτική αυτή χωρίς περαιτέρω μείωση των δαπανών για συντάξεις και πρόνοια, στη σημερινή συγκυρία; Η απάντηση είναι αυτή που στην πραγματικότητα όλοι γνωρίζουμε. Σύμφωνα με τις πιο συντηρητικές εκτιμήσεις, η φοροδιαφυγή και η εισφοροδιαφυγή ανέρχεται σήμερα σε περίπου 6,5 μονάδες του ΑΕΠ. Η απόκρυψη εισοδήματος εκτιμάται ότι κυμαίνεται μεταξύ 10% για τα δηλωμένα φτωχότερα και μέσα εισοδήματα, αλλά ως 60% για τα δηλωμένα εισοδήματα των πλουσιότερων στρωμάτων. Αυτό σημαίνει ότι μια ουσιαστική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής μπορεί να αποφέρει τα αναγκαία έσοδα για την απαραίτητη στοχευμένη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης στους χαμηλόμισθους και τους νέους, την καταπολέμηση της μαύρης εργασίας και την αύξηση της απασχόλησης, χωρίς την αύξηση των φορολογικών συντελεστών.

> ΑΥΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ.

Είναι ευνόητο ότι δεν μπορούμε να υπερασπίσουμε τα κοινωνικά δικαιώματα ούτε να υπάρξει πολιτική για δουλειές με αξιοπρέπεια και προστασία χωρίς να θεμελιώνεται και να είναι συντονισμένη με μια νέα βιομηχανική, φορολογική, δημοσιονομική και διαρθρωτική πολιτική. Το αναζητούμενο Εθνικό Σχέδιο. Δεν θα μπορέσουμε να διατηρήσουμε τις αξίες μας για πλήρη απασχόληση και κοινωνική προστασία, αν δεν κατανοήσουμε ότι πλήρης απασχόληση σήμερα δεν έχει σχέση με τη δεκαετία του 1960, αλλά σημαίνει μια κοινωνία στην οποία η ανεργία έχει πολύ μικρή διάρκεια, μια κοινωνία ευκαιριών, χωρίς συντεχνιακές κάστες όπου ο καθένας έχει διαρκώς τη δυνατότητα να αλλάζει επάγγελμα, να μαθαίνει και να ξαναμαθαίνει. Κοινωνικά δικαιώματα δεν σημαίνουν μια κοινωνία θυλάκων, τη διανομή επιδομάτων σε «ομάδες» που η καθεμία υπερασπίζεται το χώρο της σαν «εθνική επικράτεια», αντιμετωπίζει τους άλλους ως «ξένο έδαφος» και όλα γίνονται στο όνομα του λαού. Σημαίνει κοινωνικές υπηρεσίες δημόσιου χαρακτήρα, αλλά όχι αναγκαστικά κρατικής ιδιοκτησίας, υψηλής ποιότητας και αποδοτικότητας, που να στηρίζουν τους νέους, τους ανέργους, τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους. Για να διατηρήσουμε τις ουσιαστικές αξίες μας πρέπει να ανατρέψουμε τα κατεστημένα πρότυπα.

Ελπίζω επόμενες εκδηλώσεις σαν τη σημερινή να μας δώσουν την ευκαιρία να μιλήσουμε πολύ πιο συγκεκριμένα και αναλυτικά για τις προτεραιότητες που πιστεύουμε ότι πρέπει να τεθούν από τις δυνάμεις της προόδου στο σχεδιασμό του νέου ΕΣΠΑ αλλά και τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές πολιτικές. Οι πάνω από 25 εκατ. άνεργοι, τα 62 εκατ. που ζουν σε οικογένειες χωρίς κανένα εργαζόμενο και οι 130 εκατ. φτωχοί στη σημερινή Ευρώπη, δηλώνουν την παταγώδη αποτυχία των πολιτικών για τις οποίες δαπανήθηκαν 70 δις. ευρώ από την ΕΕ την τελευταία πενταετία

Τα παραπάνω αποτελούν, πιστεύω, ένα ρεαλιστικό πλαίσιο που προδιαγράφει με αρκετά σαφή τρόπο την χάραξη μιας συγκεκριμένης, προοδευτικής και δυναμικής πολιτικής απασχόλησης, εργασιακών σχέσεων και κοινωνικής προστασίας, συμβατής με την ανταγωνιστικότητα και τον οικονομικό δυναμισμό, αλλά πάνω απ' όλα με την προσδοκία ότι ο κόπος μας ως εργαζόμενοι μπορεί να διασφαλίσει μια αξιοπρεπή ζωή στις οικογένειες μας και προοπτική για τα παιδιά μας στο μέλλον. Πως μπορούμε, όμως, να αντιμετωπίσουμε την τερατώδη ανεργία και την ανθρωπιστική κρίση σήμερα;

- > ΠΩΣ ΑΡΧΙΣΕ Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΗ ΤΗΣ ΑΚΡΑΙΑΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΑΝΕΡΓΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΣ ΧΩΡΙΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΑΣΟΚ ΚΑΙ ΔΗΜΑΡ
- > ΠΩΣ ΕΦΑΡΜΟΖΕΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ: ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΣΕ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΑ ΤΑΜΕΙΑ ΚΑΙ ΚΕΠ (ΝΕΟSTAGE !!)
- > ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΙ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΜΕ 5ΜΗΝΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ
- > ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΘΕΣΕΩΝ ΣΕ ΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΟΥ ΥΠΟΤΙΘΕΤΑΙ ΘΑ ΑΝΑΚΟΥΦΙΖΕ ΠΡΟΣΩΡΙΝΑ ΤΗΝ ΑΚΡΑΙΑ ΦΤΩΧΕΙΑ: ΠΕΡΑΜΑ 20, ΧΑΛΑΝΔΡΙ 39 / ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ-ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑ 29 ΚΗΦΙΣΙΑ 41 / ΕΛΕΥΣΙΝΑ 23, ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 23 ΓΛΥΦΑΔΑ 46 / ΑΙΓΑΛΕΩ 18 ΨΥΧΙΚΟ 18
- > ΠΟΙΟΝ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΠΕΙΣΟΥΝ !!!

Πιστεύω ακράδαντα ότι μια οικονομική πολιτική με κέντρο τον άνθρωπο, τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους, την μικρή και μεσαία τάξη, αφορά στην ουσία το δημοκρατικό περιεχόμενο του κοινωνικού κράτους. Γιατί, τα πολιτικά δικαιώματα αποκτούν δημοκρατικό νόημα μόνο στον βαθμό που θεμελιώνονται σε κοινωνικά δικαιώματα. Η ανεργία και η φτώχεια αλλά πάνω από όλα ο φόβος και η έλλειψη προοπτικής αποτελούν το μέτρο του δημοκρατικού ελλείμματος της κοινωνίας μας.

Γιάννης Τσαμουργκέλης

Η κρίση, ο τρίτος δρόμος και ο ρόλος των τραπεζών

Η συνήθης ερμηνεία για την κρίση της ελληνικής οικονομίας την αποδίδει στο δημοσιονομικό εκτροχιασμό του 2008 και 2009. Η δημοσιονομική κρίση και η κρίση χρέους μετατράπηκε σε χρηματοπιστωτική κρίση λόγω της κατάρρευσης των ελληνικών ομολόγων παρασύροντας και τις ελληνικές τράπεζες.

Στην ομιλία θα υποστηρίξω ότι ο ρόλος του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε συνδυασμό με τη δημοσιονομική εκτροπή και το πολιτικό σύστημα όπως προσδιορίζεται από τις πελατειακές πολιτικές σχέσεις καλλιέργησαν και οδήγησαν στην κρίση, επιδείνωσαν τις συνέπειες της. Τέλος θα υποστηρίξω την ανάγκη αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού και τραπεζικού συστήματος ως καταλύτη στη διαμόρφωση του εναλλακτικού προοδευτικού πλαισίου ανάπτυξης της μεταμνημονιακής Ελλάδας.

Όπως είναι γνωστό το χρηματοπιστωτικό σύστημα διαμεσολαβεί μεταξύ των αποταμιευτών και των επενδυτών και αναλύεται στο τραπεζικό, στο σύστημα της κεφαλαιαγοράς και στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (ιδιωτικής και δημόσιας).

- δύο είναι τα βασικά εναλλακτικά γενικά σχήματα χρηματοπιστωτικών συστημάτων. Αυτά που λειτουργούν
- μέσω των τραπεζών (πχ Γερμανία, Γαλλία, Ιαπωνία)
- μέσω των κεφαλαιαγορών (πχ ΗΠΑ, ΗΒ).

Η Ελλάδα κατατάσσεται σαφώς στην πρώτη κατηγορία.

Ειδικότερα στην Ελλάδα το τραπεζικό σύστημα χαρακτηρίζεται από περιορισμένο αριθμό τραπεζικών ιδρυμάτων σε σχέση με τις χώρες του ΟΟΣΑ ακόμα και αντίστοιχου μεγέθους. (πίνακας 1)

Χαρακτηριστικό: Ολιγοπωλιακή δομή

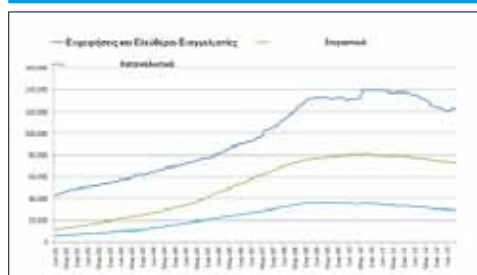
ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ (πηγή ΟΟΣΑ, 2008)

• ΕΛΛΑΔΑ	66
• ΝΟΡΒΗΓΙΑ	147
• ΦΙΛΑΝΔΙΑ	333
• ΑΥΣΤΡΙΑ	867
• ΔΑΝΙΑ	101
• ΓΑΛΛΙΑ	338
• ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1816
• ΙΤΑΛΙΑ	795
• ΙΣΠΑΝΙΑ	286
• ΙΡΛΑΝΔΙΑ	42

Πίνακας Νο1

Το σύστημα αυτό υπό το πλαίσιο του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος, στην επώαζουσα την κρίση περίοδο διοχέτευσε υπερβάλλον χρήμα στην οικονομία (διάγραμμα) Χρήμα ιδιαίτερα ακριβό που μετέφερε πλεόνασμα από την κοινωνία στις τράπεζες, (διάγραμμα). Χρήμα που κατευθύνθηκε σε στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια και οδήγησε στη φούσκα της αποτίμησης ακινήτων και κατευθύνθηκε στη χρηματοδότηση παραοικονομικών δραστηριοτήτων. Την ίδια στιγμή παρά τους κινδύνους της διάρθρωσης των χρηματοδοτήσεων οι προβλέψεις των τραπεζών για την κάλυψη επισφαλών απαιτήσεων παρέμεναν χαμηλές χωρίς την παραμικρή παρενόχληση από τις αρχές και άρχισαν να προσαρμόζονται μετά την εκδήλωση της κρίσης (διάγραμμα)

Ποσά χορηγήσεων κατά κατηγορία

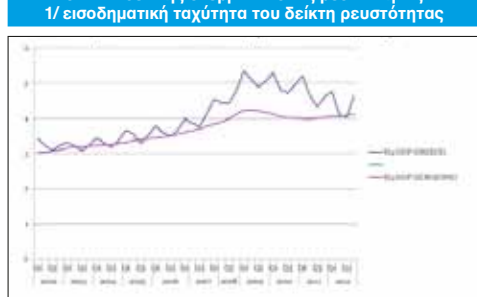
Ποσοστιαία Διαφορά Καθαρού Επιοικιακού Περιθωρίου

Προβλέψεις για επισφαλή δάνεια

M3/ΑΕΠ: δείκτης υπερβάλλουσας ρευστότητας = 1/ εισοδηματική ταχύτητα του δείκτη ρευστότητας

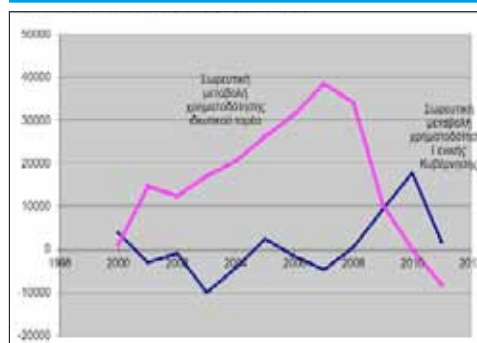

Εν ολίγοις «Η επώαση της κρίσης είχε χρηματοδοτήσει...Ο ελληνικός πελατειακός καπιταλισμός ειδικών συμφερόντων και το πολιτικό σύστημα είχαν χρηματοδοτήσει», ενώ το πελατειακό πολιτικό σύστημα επέδειξε μέριμνα κάλυψης και ανοχής του τραπεζικού ολιγοπωλίου.

Έτσι, είναι ο νομισματικός εκτροχιασμός που ξεκίνησε μετά το 2004 που καλλιέργησε τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας ενώ όταν συνδυάστηκε με τη δημοσιονομική εκτροπή του 2008 στην περίοδο της παγκόσμια χρηματοοικονομικής κρίσης κατέληξαν στην ολιστική ελληνική κρίση στο οικονομικό-κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Μετά την εκδήλωση της κρίσης σημαντικά-τραγικά λάθη εντοπίζονται και στους χειρισμούς της ελληνικής κυβέρνησης. Τεράστια καθυστέρηση στη λήψη και εφαρμογή διαρθρωτικών μέτρων Στο διάστημα αυτό η χρηματοδότηση της πολιτείας γίνεται από τις τράπεζες γεγονός που επιδείνωσε καταλυτικά τη θέση τους (διάγραμμα) ενώ περιόρισε τη ρευστότητα στην πραγματική οικονομία (διάγραμμα).

Χρηματοδότηση πολιτικού συστήματος (πηγή:ΤτΕ)

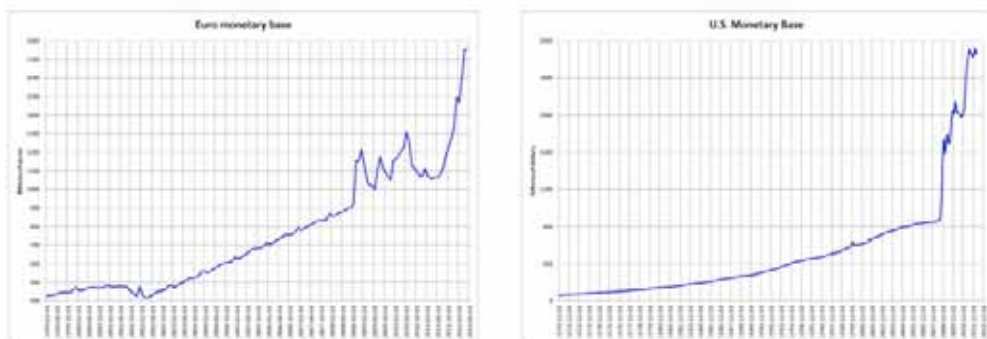
Χρηματοδότηση πολιτικού συστήματος

Η εμπλοκή της χώρας σε πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής ήταν αναπόφευκτη (εξάλλου όλες οι χώρες το έκαναν). Ωστόσο το πλαίσιο ήταν λάθος, όπως αποδεικνύει το γεγονός ότι η χώρα διανύει μια μοναδική κρίση που υπερβαίνει κάθε αντίστοιχο στην παγκόσμια οικονομική ιστορία από το . Χαρακτηριστικά για την περίοδο 1880-1987, η μέση διάρκεια των ολιστικών κρίσεων ήταν 3,7 έτη με μέσο βάθος (απώλεια ΑΕΠ) 18%. Στην Ελλάδα διανύουμε ήδη τον 6 χρόνο και έχουμε χάσει περί το 27% τους ΑΕΠ. ..

Βασική αιτία της βαθείας και παρατεταμένης ύφεσης είναι η ανικανότητα του πολιτικού συστήματος να εφαρμόσει διαρθρωτικές αλλαγές στο ίδιο το οικοδόμημα της

Κυρίως όμως, ο σχεδιασμός των μέτρων από την τρόικα και τη κυβέρνηση έγινε με το γνωστό νεοφιλελεύθερο δόγμα της προσαρμογής του κόστους εργασίας της εσωτερικής υποτίμησης, με ουδέτερο το ρόλο του χρήματος υπακούοντας στο δόγμα του χαμηλού πληθωρισμού. Έτσι η προσαρμογή της πραγματικής οικονομίας και του κράτους έγινε χωρίς την παραμικρή νομισματική υποβοήθηση όπως για παράδειγμα στις χώρες που ακολουθούν το υπόδειγμα της χαμηλής ανεργίας όπως οι ΗΠΑ κλπ (διάγραμμα).

Η οικονομία σταδιακά βρέθηκε σε καθεστώς κατάρρευσης ρευστότητας και εγκλωβίστηκε σε ένα φαύλο κύκλο. Επιχειρήσεις και νοικοκυριά χρεοκοπούν και κλείνουν, οι περιουσίες απαξιώνονται, τα χαμένα δάνεια και οι επισφάλειες των τραπεζών εκτινάσσονται και οι τράπεζες αυξάνουν τα επιτόκια και περιορίζουν τη χρηματοδότηση, ο περιορισμός της φορολογητέας ύλης αυξάνει τους φόρους. Λιτότητα, φόροι και τόκοι βυθίζουν την οικονομία. Ανεργία, πτωχεύσεις ακόμα και τραπεζών... ενώ ο περιορισμός του χρήματος και ο αποπληθωρισμός και η εσωτερική υποτίμηση υποχρεώνουν σε περαιτέρω μείωση των μισθών...

Το χειρότερο όμως είναι οι κοινωνικές επιπτώσεις. Καθώς η κρίση και ο τρόπος αντιμετώπισης της αποδεκάτισαν τις μικρές και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και συρρίκνωσαν τη μεσαία τάξη. Η κοινωνία πορεύεται πολωμένη. Οι πολιτικές συνέπειες είναι ήδη ορατές στην ενδυνάμωση των ακραίων πολιτικών κομμάτων και την παράλληλη αποδυνάμωση του μεσαίου χώρου.

Σήμερα... η κυβέρνηση και η τρόικα υποστηρίζουν ότι φθάνουμε στο τέλος. Λάθος, έχει και άλλο. Και θα έχει ανεξάρτητα από τη δημοσιονομική εξισορρόπηση και για όσο δεν θα διοχετεύεται ρευστότητα στο σύστημα. Αλλά ακόμα και όταν ανακάμψουμε τι θα είναι αυτό που θα αντιμετωπίζουμε;

Οδεύουμε σε ανάκαμψη που θα αφορά σε θύλακες ανάπτυξης, με περιορισμένες και αργές πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας. Παράλληλα η σύρρευση μακροχρόνια ανέργων στα επίπεδα του 15% και 20% θα παγιώσει μια μάζα κοινωνικά αποκλεισμένων και φτωχών συμπολιτών. Η εικόνα της κοινωνίας, των πόλεων, της γειτονίας θα αλλάξει. Η απουσία ρευστότητας αφαιρεί πολλαπλασιαστικές δυνατότητες και περιορίζει τα περιθώρια γενίκευσης της ανάπτυξης και διεύρυνσης της μεσαίας τάξης. Επιπλέον ενισχύει τη τάση γενίκευσης της ολιγοπωλιακής διάρθρωσης των αγορών (4 τράπεζες, 1 αεροπορική, 2 με 3 ακτοπλοϊκές, 3 με 4 γαλατοβιομηχανίες και ούτω καθεξής), που όταν συνδυαστούν με τις πελατειακές πολιτικές σχέσεις σε ένα πειθαρχημένο δημοσιονομικό περιβάλλον καταλήγουν σε μια εικόνα Ανίσχυρων πολιτικών που θα προσφεύ-

γουν στην επιχειρηματική και τραπεζική ολιγαρχία για να διεκπεραιώσουν με το αζημίωτο τις πελατειακές εξυπηρετήσεις και εν τέλει την αναπαραγωγή του συστήματος. Η αλλοίωση της δημοκρατίας είναι πασιφανής.

Τι χρειαζόμαστε. Μια άλλη πολιτική, σε ένα άλλο πλαίσιο με άλλες κατευθύνσεις.

Απέναντι σε αυτή τη κατάσταση όσο και τις προοπτικές που προοιωνίζονται απαιτείται η μια άλλη πολιτική πραγματικών διαρθρωτικών αλλαγών που ταυτόχρονα να εδραιώνουν την κοινωνική δικαιοσύνη και ισορροπία. Το τρέχον πλαίσιο του μνημονίου δεν είναι μονόδρομος. Το μνημόνιο είναι απαραίτητο στο διαρθρωτικό και μεταρρυθμιστικό του μέρος. Είναι λάθος στα κοινωνικά άδικα μέτρα περιορισμού των χαμηλών εισοδημάτων και συντάξεων. Είναι ελλιπές καθότι δεν προβλέπει το παραμικρό για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων από την δεδομένη κατάρρευση της ρευστότητας. Χρειάζεται διόρθωση και συμπλήρωση. Από μια διεθνική συμφωνία και υποχρέωση της χώρας πρέπει να μετατραπεί σε εθνική υπόθεση, Ένα εθνικό σχέδιο για την προοδευτική ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της χώρας.

Η απουσία προβλέψεων για το νομισματικό πλαίσιο αποτελεί πρωτεύον λάθος τόσο στην Ευρώπη όσο και ειδικότερα στην Ελλάδα. Εξάλλου οι αγωνιώδεις αποφάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο που έχουν μεσολαβήσει όπως η τραπεζική ενοποίηση και οι μηχανισμοί στήριξης που ανακοίνωσε η ΕΚΤ (πχ Covered Bond Purchase Program 2011) το αποδεικνύουν. Ακόμα και η τρέχουσα σύγκρουση μεταξύ ΔΝΤ και ΕΕ για τη ρύθμιση του χρέους αποτελεί μια έμμεση προσπάθεια κάλυψης του κενού από την απουσία προβλέψεων για το νομισματικό τομέα, ενώ η παρεμβολή της ελληνικής κυβέρνησης αποδεικνύει την τακτικιστική και εκλογική παρά τη στρατηγική προσέγγιση των εξελίξεων.

Η εναρμόνιση του νομισματικού τομέα στην προσπάθεια μιας οικονομίας να υπερβεί διαρθρωτικές αδυναμίες και να οδηγηθεί στην ανάκαμψη είναι ιδιαίτερα σημαντικός για μια χώρα όπως η Ελλάδα που διαρθρωτικά λειτουργεί με υψηλό κόστος χρήματος υπό το άγχος ενός ολιγοπωλιακού και πελατειακού τραπεζικού συστήματος.

Ουσιαστικά λείπουν νομισματικά μέτρα και θεσμικές ρυθμίσεις για την απελευθέρωση ρευστότητας με ειδικά προγράμματα από την ΕΚΤ καθόλου το διάστημα που η χώρα προσπαθεί για την ανάκαμψη της. Δεν είναι δυνατό να αποτρέπεται η ειδική ενίσχυση της ρευστότητας μιας χειμαζόμενης μικρής οικονομίας με το φόβητρο της ενίσχυσης των πληθωριστικών πιέσεων στην ΕΕ όταν οι εξαγωγές της Ελλάδας είναι λιγότερο από το 1% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ και όταν Ελλάδα όσο και ΕΕ διανύουν περίοδο αποπληθωρισμού. Υπάρχει θεσμικό κενό που επισημαίνει την δημοκρατική απονομιμοποίηση των ευρωπαϊκών θεσμών όπως η ΕΚΤ που λειτουργεί με καταστατικό και πλαίσιο πολιτικής που σχεδιάστηκαν όταν η ανεργία στην Ευρώπη ήταν 4% και είναι σαφέστατα ανεπαρκή για την Ευρώπη της ανεργίας του 12,5%. [[[Δεν είναι δυνατό να παραμένει ως μοναδική καταστατική πρόβλεψη της ΕΚΤ η πρόνοια για χαμηλό πληθωρισμό και να μην αναγνωρίζεται η παραμικρή αρμοδιότητα και ευθύνη για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Αυτή εξάλλου είναι μια από τις μεγάλες αλλαγές που πρέπει να γίνουν στο ευρωπαϊκό θεσμικό οικοδόμημα που περιχαράκωνει τη σοσιαλδημοκρατία από την ευρωπαϊκή δεξιά.]]]]

Παράλληλα, χρειάζονται ειδικά μέτρα και φορολογικά κίνητρα εθνικής εμβέλειας ώστε το τραπεζικό σύστημα να οδηγηθεί σε άμεση μείωση του κόστους του χρήματος και την απελευθέρωση της ρευστότητας. Δεν είναι τα κέρδη των τραπεζών και η εξυγίανση τους που θα φέρει την ανάκαμψη της πραγματικής οικονομίας αλλά η ανάκαμψη της πραγματικής οικονομίας μέσω και του φθηνότερου και προσβάσιμου χρήματος που θα φέρει την εξυγίανση των τραπεζών. Αλλιώς, την ώρα που τράπεζες και κράτος αποφασίζουν ότι εξυγιάνθηκαν προσφέροντας στην οικονομία τα κίνητρα να αναπτυχθεί θα βρεθούν μπροστά σε μια έρημο. Μια έρημο από επιχειρήσεις και παραγωγικές δυνατότητες αποδεκατισμένες από τη δημοσιονομική προσαρμογή και τη λιτότητα και ξεχερωμένες από την κατάρρευση της ρευστότητας. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της Ιρλανδίας που μετά την κρίση προχώρησε σε αποκλιμάκωση των επιτοκίων χορηγήσεων από το 6-8% σε επίπεδα 3-4% περίπου ίδια ή και καλύτερα από τα επιτόκια χορηγήσεων στη Γερμανία. Στην Ελλάδα, τα επιτόκια χορηγήσεων διατηρούνται σταθερά εάν δεν αυξάνονται παρά τη μείωση των επιτοκίων καταθέσεων ενώ

από τα δμνηνα αποτελέσματα των τραπεζών προκύπτει περαιτέρω μείωση των χρηματοδοτήσεων προς τις επιχειρήσεις που πλέον χάνει περί το 25% σε σχέση με το 2008.

Επόμενο βήμα η απελευθέρωση της οικονομίας από το ολιγοπώλιο των 4 τραπεζών. Χρειάζονται πολλές τράπεζες. Μικρές και μεγάλες, τοπικές, περιφερειακής και εθνικής εμβέλειας, ιδιωτικές ή συνεταιριστικές. Αυτή τη στιγμή ισχύει ένα θεσμικό ολιγοπώλιο με εμπόδια εισόδου τη στιγμή που η ίδια η τρόικα διεκδικεί το άνοιγμα των αγορών. Στην Ελλάδα απαγορεύεται ουσιαστικά να υπάρξει ιδιωτική τράπεζα τοπικής ή περιφερειακής εμβέλειας. Τράπεζα με τη μορφή ΑΕ είναι υποχρεωμένη να συγκεντρώνει το μέγιστο των ιδίων κεφαλαίων 22 εκ, για να αποκτήσει άδεια λειτουργίας. Αντίθετα, μια συνεταιριστικής βάσης τράπεζα μπορεί να αποκτήσει άδεια τοπικής δραστηριότητας εάν συγκεντρώσει 8 εκ, περιφερειακής εμβέλειας εάν συγκεντρώσει 12 εκ. Άμεσο ζητούμενο, να εναρμονιστεί η πρόβλεψη για την ίδρυση ιδιωτικών τραπεζών με αυτό των συνεταιριστικών. Επιπλέον, πρέπει επιτέλους να εξυγιανθεί το πλαίσιο λειτουργίας των συνεταιριστικών ώστε να αποτρέπεται η δυνατότητα μιας ελάχιστης (επί το σύνθετες κομματικής) μειοψηφίας να ελέγχει τη διαχείριση του συνεταιρισμού με τα γνωστά αποτελέσματα. Και όλα αυτά απαιτούν ουσιαστική εποπτεία από την Τράπεζα της Ελλάδος με κατάλληλη διάρθρωση και στελέχωση της ανεξάρτητης διοίκησης της.

Τέλος πρέπει να περιορίσουμε την εξάρτηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος από τις τράπεζες και να δώσουμε την ευκαιρία στις επιχειρήσεις να δανείζονται απευθείας από το επενδυτικό κοινό με την αναθεώρηση του πλαισίου έκδοσης ομολογιακών δανείων υπό την αυστηρή επιτήρηση και ευθύνη της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς.

Στις πρόσφατες συζητήσεις για τη φυσιογνωμία της κεντροαριστεράς επισημαίνεται από πολλούς η ανάγκη να ορισθεί το νέο παραγωγικό μοντέλο. Η ζητούμενη νέα παραγωγική διάρθρωση της χώρας δεν ορίζεται... Οι αγορές δεν ορίζονται παρά μόνο σε κεντροποιημένα συστήματα σοβιετικού ή πελατειακού τύπου. Αντίθετα η παραγωγική διάρθρωση μιας οικονομίας στο πλαίσιο της λειτουργίας ελεύθερων αγορών κατευθύνεται και προσανατολίζεται από το πλαίσιο των υποδομών και των μεταφορών και επικοινωνιών, το επίπεδο της παιδείας και της κατάρτισης του εργατικού δυναμικού. Καταλύτης ωστόσο είναι το χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό σύστημα. Οι μελέτες έχουν δείξει ότι το είδος του τραπεζικού συστήματος κάθε χώρας προσδιορίζει την ποιότητα της ανάπτυξης της. Όσο πιο ανταγωνιστικό και ευέλικτο το τραπεζικό σύστημα τόσο πιο ανανεώσιμο και καινοτόμο το παραγωγικό μοντέλο. Αντίθετα κεντροποιημένα τραπεζικά συστήματα είναι σύμφυτα με ολιγοπωλιακές οικονομικές διαρθρώσεις και συνδέονται με οικονομίες ισχυρών ολιγαρχικών συμφερόντων.

Κυρίες - κύριοι

Η πρόταση αντιμετώπισης της ολιστικής κρίσης του ελληνικού οικοδομήματος πρέπει να είναι εξίσου ολιστική. Πέρα από την αλλαγή στο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό σύστημα αυτή πρέπει να αφορά σε μια άλλη οργάνωση της πολιτείας και της οικονομίας που θα διασφαλίζουν την κατάργηση των πελατειακών πολιτικών σχέσεων ως κόμβο συγκρότησης του ελληνικού σχηματισμού,

Με ριζική αντιμετώπιση των δομών ολιγαρχικής διάρθρωσης της οικονομίας αντιπροτείνοντας ένα σύστημα πραγματικής οικονομικής ελευθερίας, επιχειρηματικότητας και καινοτομίας. Χωρίς εμπόδια εισόδου και εξόδου επιχειρήσεων, με ισχυρούς ανεξάρτητους εποπτικούς-ρυθμιστικούς φορείς των αγορών και ενίσχυση της σχετικής νομοθεσίας ώστε να αποτρέπουν κάθε εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης. Με πολλές μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις παραγωγικές με πρόνοια να καταστούν διεθνώς ανταγωνιστικές.

Με τον περιορισμό του δημοσίου σε διοικητικές, ρυθμιστικές και προνοιακές αρμοδιότητες και την άμεση υιοθέτηση ενός νέου πλαισίου λειτουργίας των κρατικών δομών, με ευελιξία, αξιοκρατία και διαφάνεια από μηδενική βάση, και κυρίως, με πραγματική μέριμνα για τους πολίτες σε κάθε φάση της ζωής τους.

Το πλαίσιο οικονομίας αγορών με πολλές τράπεζες, με πολλές ΜΜΕ, με ισχυρές ρυθμιστικές αρχές και επιτελικό μικρό κράτος, με νέο πολιτικό σύστημα διαφανές, ανανεώσιμο με θεσμικά αντερείσματα εξουσιών και πραγματική κοινωνική πρόνοια συνιστά πραγματιστική εναλλακτική.

- > Με διακριτά όρια ανάμεσα στον δραχμικό κρατιστικό αγνωστικισμό και τον γερμανικό ολιγοπωλιακό «φιλελευθερισμό»
- > Με αναγνώριση της ελληνικής ιδιαιτερότητας που δεν προσδιορίζεται από την παραδοσιακή εκσυγχρονιστική στρατηγική της κακέκτυπης ανάπτυξης
- > Ένας τρίτος δρόμος που δεν ταυτοποιείται πείθοντας ότι μπορεί να κάνει καλύτερα αυτά που ήδη κάνει η ΝΔ και η κυβέρνηση αλλά,
- > Ο τρίτος δρόμος που φέρει πραγματικές αλλαγές και αναγνωρίζει ως μοχλό ανάπτυξης όχι το κράτος και τις τράπεζες αλλά την πραγματική οικονομία, με ίσες ευκαιρίες, και κοινωνική δικαιοσύνη.
- > Το θέμα δεν είναι να τα κάνουμε καλύτερα αλλά να τα κάνουμε αλλιώς.

Νίκος Χριστοδουλάκης

Επτά σημεία για απεμπλοκή από το μνημόνιο και την ύφεση

Τρίαμιση χρόνια μετά την έναρξη εφαρμογής των Μνημονίων στην χώρα μας κανένας κύριος στόχος - εκτός από την μείωση του υπερβολικού ελλείμματος του 2009 - δεν επιτεύχθηκε. Μάλιστα το χρέος, το οποίο απετέλεσε τον πυρήνα και το βολικό ανάθεμα της «ελληνικής κρίσης» και στην μείωση του εδραιώθηκαν οι εξουθενωτικές συνταγές των Μνημονίων, συνεχίζει να μην είναι βιώσιμο. Στην πραγματικότητα σήμερα βρίσκεται στο 175% του ΑΕΠ, 45 μονάδες υψηλότερα από το χρέος του 2009 που πυροδότησε την κρίση. Και σε απόλυτες τιμές όμως το χρέος το 2013 είναι κατά 22 δις Ευρώ υψηλότερο από το 2009, παρά το περυσινό «κούρεμα» το οποίο με τον τρόπο που έγινε ελάχιστα απέδωσε και παρά τις θριαμβολογίες ανέκοψε το χρέος μόνο κατά 14% του ΑΕΠ και μόνο προσωρινά. Επίσης, το μεγάλο εξωτερικό έλλειμμα του 2009 διορθώθηκε λόγω της ύφεσης και όχι εξαιτίας της βελτίωσης διαρθρωτικών παραγόντων.

Αντίθετα όμως το κόστος από την υλοποίηση των συνταγών είναι πελώριο, όχι μόνο στην οικονομία αλλά ακόμα περισσότερο στην κοινωνία και τους θεσμούς.

Η συρρίκνωση της δραστηριότητας κατά 25% σε σύγκριση με το 2008, η εκτίναξη της ανεργίας στο 27% και η παρατεταμένη έλλειψη τραπεζικής ρευστότητας πυροδοτούν μια διαρκή αβεβαιότητα σε όλα τα στρώματα και δημιουργούν συνθήκες απόγνωσης στην νέα γενιά. Η ακροδεξιά εκτράχυνση που αποκαλύπτεται καθημερινά και η διάδοση της βίας σε πολλές μορφές δημόσιας συμπεριφοράς δεν απειλούν απλώς την ειρηνική διαβίωση και την δημοκρατική συγκρότηση, αλλά επωάζουν ακόμα μεγαλύτερες συμφορές για το μέλλον.

Με αυτά τα δεδομένα θα περίμενε κανείς να υπάρχει εκτεταμένη συμφωνία στην Ελλάδα για τις συνέπειες της κρίσης και επίσης ότι θα είχαν διαμορφωθεί ευρείες συμμαχίες για την αντιμετώπιση της με όρους εθνικής ενότητας. Αντίθετα βλέπει όμως την αναβίωση μιας δικαστικής ατζέντας: από την μια μεριά το Μνημόνιο εξυμνείται ως το μοναδικό πρόγραμμα που υπάρχει στην χώρα με αρχή, μέση και τέλος. Από την άλλη προπαγανδίζεται η μονομερής χρεοκοπία ως η ένδοξη λύση για τα προβλήματα της χώρας, αποκρύπτοντας τις οδυνηρές επιπτώσεις μια πτώχευσης που θα έχει στα φτωχότερα κυρίως στρώματα του πληθυσμού.

Χρειάζεται λοιπόν μια στοχευμένη προσέγγιση για τον απεγκλωβισμό από το Μνημόνιο και την έξοδο από την ύφεση και για τον λόγο αυτό καταθέτω μια συγκεκριμένη πρόταση. Δεν την χαρακτηρίζει ούτε ο ηρωισμός της σύγκρουσης με τον διεθνή καπιταλισμό, ούτε όμως και η πρόθυμη αποδοχή αποτυχημένων συνταγών όπως έπραξε η ελληνική κυβέρνηση το 2010 όταν υιοθέτησε το Μνημόνιο χωρίς καν διαπραγμάτευση.

Η Ελλάδα πρέπει επείγοντως να ξαναβρεί την δύναμη να σταθεί στα πόδια της, να ισχυροποιήσει τους δημοκρατικούς θεσμούς και να εμπεδώσει την θέση της στην Ευρωζώνη. Αυτό όμως πρέπει να το πετύχει όχι ως υπαγόρευση των όρων δανεισμού, αλλά με επανάκτηση της εθνικής πρωτοβουλίας. Με όρους ευθύνης και υποχρεώσεων, αλλά χωρίς τα αλλεπάλληλα πιεστικά διλήμματα για την συνέχιση της χρηματοδότησης και την ασίγηστη απειλή για έξωση από το κοινό νόμισμα.

Το πρώτο και καθοριστικό βήμα είναι ο απεγκλωβισμός της χώρας από τον μηχανισμό των συνεχών και αδιέξοδων μέτρων λιτότητας που επιβάλει το Μνημόνιο και η προσβλητική διαδικασία συνεχών διαβουλεύσεων με την Τρόικα για την παραμικρή λεπτομέρεια. Η δυνατότητα επίτευξης από εφέτος πρωτογενούς πλεονάσματος – έστω και μικρού - παρέχει την δυνατότητα να τεθούν νέοι κανόνες για την σταθεροποίηση της οικονομίας και να αναληφθούν πρωτοβουλίες για την έξοδο από την ύφεση. Τα συγκεκριμένα βήματα πολιτικής που προτείνω στην κατεύθυνση αυτή είναι τα εξής:

1. Το πρωτογενές πλεόνασμα αναδεικνύεται σε ακρογωνιαίο λίθο της δημοσιονομικής πολιτικής ώστε να καλύπτονται όλες οι εσωτερικές ανάγκες χρηματοδότησης χωρίς ανάγκη προσφυγής σε νέο δανεισμό.

Το πλεόνασμα όμως για να είναι πραγματικό και διατηρήσιμο πρέπει να βασίζεται:

- > στην αποτελεσματική συλλογή φορολογικών εσόδων και όχι στην επιβολή νέων φόρων,
- > στον περιορισμό του κόστους λειτουργίας του κράτους και όχι σε νέες περικοπές μισθών και συντάξεων,
- > στην απορρόφηση των κοινοτικών πόρων για την αναθέρμανση της οικονομίας και όχι στην διακράτηση τους ως δήθεν προσωρινά έσοδα όπως γίνεται σήμερα για να εμφανιστεί το πρωτογενές τάχα μεγαλύτερο.

Το πρωτογενές πλεόνασμα δεν πρέπει να αποτελέσει πλατφόρμα επιβίβασης νέων συντεχνιακών αιτημάτων – όπως δυστυχώς έσπευσε να υποσχεθεί ο Πρωθυπουργός στην Έκθεση της ΔΕΘ – και τα οποία σαν σίφουνας θα σαρώσουν κάθε προοπτική σταθεροποίησης, αλλά θα κατευθύνεται δεσμευτικά κατά ένα μέρος στην πληρωμή τόκων, ενώ το υπόλοιπο θα χρηματοδοτεί αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και επείγουσες κοινωνικές ανάγκες. Όταν εδραιωθεί η αξιοπιστία στην διάρκεια και στον τρόπο κατανομής πρωτογενών πλεονασμάτων, τότε και μόνο οι αγορές θα αρχίσουν να επαναδανείζουν την Ελλάδα χωρίς να φοβούνται αιφνίδια στάση πληρωμών. Λογικά αυτό μπορεί να συμβεί στο τέλος του 2014 και δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να επισπευσθεί για λόγους εσωτερικών εντυπώσεων.

2. Απεγκλωβισμός της δημοσιονομικής πολιτικής από την διαρκή ανάμειξη, παρακολούθηση και έλεγχο της Τρόικας.

Η ελληνική κυβέρνηση επανακάτ την ευθύνη σχεδιασμού και εφαρμογής της δημοσιονομικής πολιτικής, ενώ η Τρόικα κατευθύνει τα υπόλοιπα ποσά της δανειακής βοήθειας 2013-15 για την αποπληρωμή τοκοχρεωλυσιών, τα οποία ανέρχονται περίπου στα ίδια επίπεδα.

Ο διαχωρισμός των δύο δημοσιονομικών λειτουργιών είναι πλέον απαραίτητος, όχι μόνο για την ανάκτηση της πολιτικής πρωτοβουλίας από την ελληνική κυβέρνηση, αλλά και για να αποφευχθούν νέες παράλογες καταστάσεις με επώδυνες συνέπειες. Για παράδειγμα, αν συνεχιστεί το σημερινό καθεστώς η Τρόικα θα χορηγήσει την επόμενη δόση για αποπληρωθούν δικές της προηγούμενες δόσεις, αλλά εν τω μεταξύ θα απαιτήσει την εφαρμογή νέων μέτρων που θα βυθίσουν την οικονομία σε ακόμα μεγαλύτερη ύφεση.

Η διαχείριση των αποπληρωμών θα γίνεται στη βάση μιας συμφωνίας επίτευξης δεσμευτικών δημοσιονομικών στόχων που θα αξιολογούνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε ετήσια βάση. Η διαδικασία αυτή ούτως ή άλλως έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή για όλα τα κράτη από την περασμένη εβδομάδα στο νέο πλαίσιο Δημοσιονομικού Συντονισμού. Προφανώς για την Ελλάδα η διαδικασία θα είναι αυστηρότερη από ό,τι για τους άλλους και ίσως καχύποπτη, αλλά χωρίς πλέον την κυνική λαιμοδωρία που επιδεικνύεται εις βάρος της την τελευταία τριετία, δυστυχώς μερικές φορές με την επίτευση και εγχωρίων παραγόντων.

3. Ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM) και όχι της δανειακής βοήθειας. Το μέτρο αυτό από μόνο του θα μειώσει το δημόσιο χρέος σχεδόν κατά 25% του ΑΕΠ, προκαλώντας αμέσως μια σημαντική ανακούφιση και θέτοντας σε εκκίνηση τις προσπάθειες ελάφρυνσης του. Ακόμα και ο Σόιμπλε που ήταν σκληρός πολέμιος αυτής της επιλογής, θεωρεί σε μια πρόσφατη συνέντευξη του ότι το θέμα πρέπει να επανεξεταστεί.

4. Η βιωσιμότητα του χρέους. Είναι προφανές ότι με την ύφεση στη διαπασών το ελληνικό χρέος δεν θα μειωθεί ποτέ ουσιαστικά, όσες περικοπές μισθών και αν γίνουν, όσοι φόροι και αν μπουν ακόμη. Άρα κάτι σοβαρό πρέπει να γίνει γρήγορα και εδώ υπάρχουν καλά και κακά δεδομένα. Το καλό είναι ότι ένα μεγάλο μέρος του χρέους είναι πλέον δανεισμός από άλλα κράτη, όχι από τράπεζες, και αυτό σημαίνει δεν θα βγει ποτέ στις αγορές για να απειλήσει κερδοσκοπικά την Ελλάδα, όπως έγινε στο παρελθόν με τους ιδιώτες δανειστές.

Ένα νέο «κούρεμα» όμως δεν θα γίνει πλέον τόσο σε βάρος των τραπεζών που πέρυσι όλοι ήταν πρόθυμοι να λιθοβολήσουν για να αποκτήσουν φιλολαϊκά παράσημα, αλλά θα παρουσιαστεί κυρίως ως άδειασμα των φορολογουμένων άλλων χωρών και θα προκαλέσει ισχυρές αντιδράσεις στην κοινή γνώμη τους.

Η περαιτέρω αποκλιμάκωση του δημόσιου χρέους πρέπει να βασιστεί σε ένα τριπλό συνδυασμό που θα προέλθει από διαπραγματεύσεις με τα άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα περιέχει:

- (α) μετακύλιση λήξεων σε μακρό χρονικό διάστημα, αξιοποιώντας τον μηχανισμό της ΕΚΤ όπως αφειδώς έχει χρησιμοποιηθεί για να αποκρούσει τις πιέσεις στα χρέη της Ιταλίας και της Ισπανίας.
- (β) επιλεκτική μείωση οφειλόμενων ποσών σε ορισμένα κράτη και
- (γ) μείωση επιτοκίων στα επίπεδα του κόστους δανεισμού των ισχυρότερων χωρών που σήμερα είναι σχεδόν μηδενικά.

Έτσι θα γινόταν μια «ντε φάκτο» μείωση του χρέους χωρίς ούτε η Ελλάδα να ασφυκτιά από τα χρεολύσια ούτε οι άλλοι ευρωπαίοι πολίτες να μας καταριούνται ότι έχασαν τα λεφτά τους. Όσοι προτείνουν άλλες πιο δημοφιλείς επιλογές, θα πρέπει να εξηγήσουν και τις αναπόφευκτες συνέπειες που θα έχουν. Για παράδειγμα, ακόμα και στην καλύτερη περίπτωση μιας αμοιβαίας συμφωνίας ένα νέο «κούρεμα» θα συνοδεύεται υποχρεωτικά από Νέο Μνημόνιο όπως έγινε το 2012. Αν το «κούρεμα» γίνει μονομερώς από την Ελλάδα, θα συνοδεύεται από νέο νόμισμα.

5. Χρηματοδότηση των ελληνικών επιχειρήσεων απευθείας από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με επιτόκια παρόμοια με αυτά που ισχύουν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Έτσι οι ελληνικές επιχειρήσεις θα μπορέσουν να επιβιώσουν, να επενδύσουν και να γίνουν ανταγωνιστικές στην διεθνή αγορά, και όχι με τις αλλεπάλληλες μειώσεις μισθών των εργαζομένων οι οποίες οδήγησαν μεν σε κατάρρευση το οικογενειακό εισόδημα κατά 18% μόνο κατά το 2012, αλλά δεν αναπέρωσαν καθόλου την ανταγωνιστικότητα. Όπως δείχνουν τα τελευταία στοιχεία, οι εξαγωγές έμειναν στάσιμες αντί να αυξηθούν και εξακολουθούν να βρίσκονται χαμηλότερα από τα επίπεδα του 2008, όταν υποτίθεται ότι είχε διαβρωθεί η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και ήρθε το Μνημόνιο να την διορθώσει!.

6. Διαμόρφωση μιας μεγάλης αναπτυξιακής πρωτοβουλίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση που θα χρηματοδοτήσει υποδομές, κατάρτιση και νέες επενδύσεις για τις χώρες του Νότου και την Ελλάδα. Μόνο έτσι θα γίνει οργανωμένη επανεκκίνηση της οικονομίας, αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στις δυνατότητες της χώρας και δημιουργία βιώσιμων θέσεων απασχόλησης για την νέα γενιά. Διαφορετικά, ακόμα και αν η ύφεση υποχωρήσει το επόμενο έτος, είναι πιθανό η χώρα να διέλθει από μια φάση «άνεργης ανάκαμψης», καθώς οι επιχειρήσεις θα διστάζουν να εκλάβουν τα πρώτα σημάδια ως τερματισμό της αβεβαιότητας και δεν θα κάνουν νέες προσλήψεις.

Η συμμετοχή του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος στην κυβέρνηση της Γερμανίας θα είναι καθοριστική για μια Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία, αφού προεκλογικά αναγνώρισε δημόσια ότι ο ευρωπαϊκός Νότος χρειάζεται ένα νέο Σχέδιο Μάρσαλ για να ξεκολλήσει από την ύφεση και να αρχίσει να δημιουργεί ξανά θέσεις απασχόλησης. Όσο και να ξεθωριάζει μετεκλογικά, η δέσμευση του μπορεί να αποτελέσει ένα σημείο διαπραγμάτευσης και πίεσης των χωρών του Νότου, αξιοποιώντας μάλιστα και την επερχόμενη συγκυρία των Ευρωεκλογών που αλλιώς κινδυνεύουν να διεξαχθούν μέσα σε ένα κλίμα δυσπιστίας και αποξένωσης των πολιτών, ακόμη και εχθρότητας ανάμεσα στα διάφορα κράτη.

7. Ένα πρόγραμμα προώθησης μεταρρυθμίσεων, αποκρατικοποιήσεων και ανταγωνιστικής απελευθέρωσης αγορών και επαγγελμάτων, παράλληλα με την ανθερμανση της οικονομίας. Και στους τρεις αυτούς τομείς τα αποτελέσματα την τελευταία τριετία ήταν πενιχρά, ακριβώς γιατί αντιμετωπίστηκαν ως εκβιαστικά προαπαιτούμενα των δόσεων της δανειακής βοήθειας και όχι ως εργαλεία ουσιαστικής αναδιάρθρωσης της οικονομίας. Με τον τρόπο αυτό έδωσαν όλα τα προσχήματα ακόμα και στα πιο σκανδαλώδη συντηχνιακά προνόμια, να εμφανίζονται με φλόμπουρα «κατά των ξένων» και να διεκδικούν την διαιώνιση τους με υπόκρουση αντιστασιακής ρητορικής.

Για παράδειγμα, βλέπουμε συχνά αρκετές επαγγελματικές ομάδες όπως επίσης ΔΕΚΟ και φορείς του δημοσίου, αντί να γίνουν στήριγματα της δοκιμαζόμενης οικογένειας διασφαλίζοντας την παροχή των βασικών δημοσίων αγαθών, να μεταλλάσσονται σε μηχανισμούς ομηρίας των πολιτών αδιαφορώντας ότι έτσι πλήττουν ακόμα περισσότερο τους φτωχότερους και όχι την κυβέρνηση. Τελευταίο κρούσμα η πρωτοφανής απόφαση των μεγάλων Πανεπιστημίων να μείνουν κλειστά – ακόμη και με κίνδυνο να χαθεί το εξάμηνο όπως δεν δίστασαν να απειλήσουν ορισμένοι - για να αποφύγουν την αυτονόπη διόρθωση ημάρτημένων. Με σημαία όμως την «αντίσταση ενάντια στην Τρόϊκα» όλα καθαγιάζονται και αυτό αποτελεί ένα μεγάλο πισωγύρισμα στην μεταρρυθμιστική προσπάθεια της χώρας. Όσο και να φαίνεται παράδοξο, το Μνημόνιο την ανέκοψε γράφοντας άλλη μια σελίδα αποτυχίας.

Η Ελλάδα χρειάζεται σήμερα ένα Εθνικό Σχέδιο Μεταρρυθμίσεων χωρίς ξένη υπαγόρευση, αλλά και χωρίς χατίρια στις κομματικές και πελατειακές ομάδες. Αυτό θα αποτελέσει το διαρθρωτικό αντιστήριγμα στο πρωτογενές πλεόνασμα και την βάση επανεδραίωσης της αξιοπιστίας της ελληνικής οικονομίας.

Η σημερινή συγκυρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση ευνοεί την ανάληψη πρωτοβουλίας για την αλλαγή του πλαισίου ελέγχου και ασφυκτικής εποπτείας της ελληνικής οικονομίας, καθώς όλο και περισσότεροι αναγνωρίζουν την αναποτελεσματικότητα των μεθόδων ακραίας λιτότητας που τόσο βάναυσα εφαρμόστηκε τα τελευταία χρόνια στον Ευρωπαϊκό Νότο. Η πρόσφατη διαμάχη μεταξύ ΔΝΤ και Ευρωζώνης για το ποιος απέτυχε περισσότερο, μπορεί να αξιοποιηθεί από την Ελλάδα για την υπαγωγή όλων των εκκρεμών θεμάτων σε ένα νέο πλαίσιο διαπραγμάτευσης, αυτή τη φορά αποκλειστικά ευρωπαϊκό.

Αν δεν μπορούμε να πειστούμε μόνοι μας για αυτή την εφικτή προοπτική, ας θυμηθούμε τουλάχιστον την τόλμη του συντηρητικού Ισπανού Πρωθυπουργού που δύο χρόνια πριν έκλεισε την πόρτα στο ΔΝΤ και ανέλαβε ο ίδιος το κόστος για την απαιτούμενη προσαρμογή. Τον προηγούμενο μήνα η Ισπανία βγήκε από την ύφεση, ενώ τον Δεκέμβριο θα απαλλαγεί πλήρως από το καθεστώς έκτακτης εποπτείας.

Στην Ευρώπη όλοι ξέρουν ότι ήρθε η ώρα για περισσότερο ρεαλισμό στην Ελλάδα και λιγότερο δογματισμό στις αποφάσεις τιμωρίας, οι οποίες δεν αφορούν μόνο την τύχη μιας οικονομίας, αλλά τελικά και την ίδια την κοινωνία. Ευθύνη μας να το αξιοποιήσουμε και να απεγκλωβίσουμε την χώρα μας από το Μνημόνιο, πριν εγκύψει ένας νέος κύκλος πιέσεων, απειλών και αποτυχιών.

**ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ
ΑΡΙΣΤΕΡΑ**